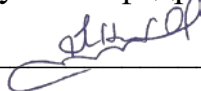

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

Максим БУЛИК

«21» листопада 2025 р.

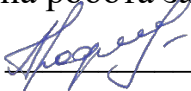
КОНЦЕПЦІЯ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ІЗРАЇЛЮ:
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти освітньо-
професійної програми «Міжнародні відносини»
Горелової Юлії Владиславівни

Науковий керівник: Пахоменко Сергій Петрович, к.і.н.,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин

Рецензент: Сараєва Ольга Віталіївна, к.і.н., доцент
кафедри філософських наук та історії України ДВНЗ
«Приазовський державний технічний університет»

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою відмінно / 95 / А

Секретар ЕК Анастасія ТРОФИМЕНКО

«23» грудня 2025 р.

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	12
1.1 Концепція та основні характеристики національної безпеки в контексті сучасних міжнародних відносин.....	12
1.2 Міжнародний досвід стратегій національної безпеки.....	18
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ІЗРАЇЛЮ: СТАНОВЛЕННЯ, ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	29
2.1. Історичний розвиток системи та ключові аспекти розвитку сучасної стратегії національної безпеки Ізраїлю.....	29
2.2. Ключові аспекти розвитку сучасної стратегії національної безпеки Ізраїлю.....	36
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ АДАПТАЦІЇ ІЗРАЇЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	55
3.1. Порівняльний аналіз безпекових загроз та викликів Ізраїлю та України...55	
3.2. Досвід Ізраїлю та його значення для України в умовах збройного протистояння з Росією.....	75
3.3. Перспективи імплементації ізраїльської стратегії безпеки в Україні.....	89
Висновки до розділу 3.....	97
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Національна безпека є ключовим елементом державної політики, особливо для країн, що перебувають у стані військових конфліктів або постійного протистояння із зовнішніми загрозами. Україна, яка веде боротьбу за свою незалежність та територіальну цілісність у війні з Росією, потребує ефективних підходів до забезпечення безпеки.

На сьогодні вже понад десять років Україна перебуває у стані протистояння з Росією, у зв'язку з цим виникає потреба вивчення світового досвіду побудови ефективних стратегій національної безпеки, тому що сучасна війна ведеться не лише на полі бою, але й в інформаційному, економічному, кібернетичному та дипломатичному просторах. Особливо цінним у цьому контексті є досвід Ізраїлю - країни, яка протягом усього свого існування перебуває в стані загрозового зовнішнього оточення та має унікальну, комплексну систему безпеки. Ізраїльський досвід у сфері національної безпеки є унікальним, оскільки ця держава тривалий час функціонує в умовах постійної загрози з боку ворожого оточення, успішно адаптуючись до різних форм гібридної війни, терористичних загроз та нестабільності в регіоні, розробивши одну з найефективніших стратегій національної безпеки у світі. Україна може використати ізраїльський досвід для вдосконалення власної стратегії, щоб ефективніше протистояти загрозам, які виникають унаслідок російської агресії.

Особливо актуальними є такі аспекти, як створення ефективної системи стримування та превентивного захисту - цей аспект для України передбачає розробку та впровадження комплексної стратегії, яка унеможливилює або значно ускладнює для противника ведення агресивних дій проти держави. У випадку Ізраїлю така система включає як військові, так і невійськові методи захисту. Також впровадження інновацій у військовій сфері та кібербезпеці, на прикладі Ізраїлю є одним із світових лідерів у сфері військових технологій та

кібербезпеки. Його досвід може стати корисним для України в умовах сучасної війни, де перемога залежить не тільки від кількості військ, а й від технологічної переваги. Треба урахувати і побудову стійкого суспільства в Україні, яке здатне витримувати кризи, адаптуватися до нових викликів та ефективно мобілізувати ресурси для опору агресії. Ізраїльський досвід демонструє, що для виживання в умовах постійної загрози важливо не лише мати потужну армію, а й згуртоване, морально та фізично підготовлене населення. Запровадження ефективної мобілізаційної системи, інформаційної політики та стратегічних комунікацій в умовах війни.

У таких умовах ключовим завданням України є розробка ефективної стратегії, яка дозволить захистити територіальну цілісність і забезпечити стійкість до гібридних загроз. Основною проблемою дослідження є визначення того, які саме елементи ізраїльської стратегії національної безпеки можуть бути адаптовані до українських реалій і сприяти ефективному протистоянню російській агресії. Вивчення концепції стратегії національної безпеки Ізраїлю дозволить адаптувати її ключові положення до українського контексту.

Об'єктом магістерського дослідження є система національної безпеки держав у сучасних умовах міжнародної нестабільності та воєнних загроз.

Предметом вивчення виступає концепція стратегії національної безпеки Ізраїлю, її ключові принципи, механізми реалізації та можливість адаптації до українського контексту в умовах російсько-української війни.

Стан наукової вивченості проблеми. Питання національної безпеки є одним із ключових напрямів сучасних досліджень у сфері міжнародних відносин, військової стратегії та державного управління. Аналіз концепції національної безпеки Ізраїлю досліджували як іноземних, так і українських науковців, проте його адаптація до українського контексту залишається недостатньо розробленою.

До першої групи робіт відносяться дослідження стратегії національної безпеки Ізраїлю таких авторів як: Йегуда А., Фрідман Д., Коен А., Романенко І., Бадрак В., Єжель М. тощо.

До другої групи робіт відносяться вивчення національної безпеки України в умовах війни, проблематика зміцнення української безпеки після початку російсько-української війни (2014 р., 2022 р.) аналізується в роботах таких авторів як: Клімкін П., Резніков О., Науменко В., Турчинов О. тощо.

До третьої групи робіт відносяться наукові дослідження, присвячені адаптації досвіду Ізраїлю до умов України. Вони є більш новими, порівняно з іншими дослідженнями, і представлені, зокрема, в працях Національного інституту стратегічних досліджень України, Фонду «Повернись живим», Центру оборонних стратегій. Основними напрямками аналізу є застосування ізраїльської моделі мобілізації, превентивного захисту, стратегічної автономії та співпраці з міжнародними партнерами.

Метою магістерського дослідження є аналіз концепції стратегії національної безпеки Ізраїлю та визначення можливостей адаптації її ключових елементів до безпекової політики України в умовах російсько-української війни.

Завданнями магістерського дослідження є:

- розкрити теоретичні основи національної безпеки, тобто окреслити поняття, принципи та складові національної безпеки, аналіз особливостей формування стратегій безпеки в сучасному світі;
- провести аналіз концепції національної безпеки Ізраїлю, визначити історичні передумови становлення системи безпеки Ізраїлю;
- дослідити основні стратегічні документи та військові доктрини країни;
- дослідити практичні механізми реалізації стратегії безпеки Ізраїлю.

Теоретико-методологічними засадами дослідження є наукові підходи, концепції і методи, які дозволяють комплексно аналізувати стратегію національної безпеки Ізраїлю та її потенційну адаптацію для України.

Методи дослідження. Теоретико-концептуальним засадам дослідження відповідають такі підходи та методи: метод аналізу, метод синтезу,

порівняльний метод, системний підхід, метод історичного аналізу, метод контент-аналізу, метод експертного оцінювання, прогностичний метод тощо.

Наукові методи, як аналіз і синтез можна використовувати для розгляду складових національної безпеки Ізраїлю та їхнього впливу на загальну стратегію держави. Виокремити основні складові стратегії національної безпеки Ізраїлю (військовий компонент, кібербезпека, інформаційна безпека, мобілізаційна система тощо). Аналіз окремих документів, що формують стратегію національної безпеки Ізраїлю та України.

Порівняльний метод спрямований для зіставлення стратегій національної безпеки Ізраїлю та України, виявлення спільних рис і відмінностей. Проаналізувати підходи для стримування ворога (Ізраїль застосовує превентивні удари, а Україна – оборонну тактику), порівняти військові доктрини, підходи до мобілізації, територіальної оборони, кібербезпеки. Порівняти механізми міжнародної співпраці у сфері безпеки двох країн.

Метод історичного аналізу дає змогу простежити еволюцію стратегії національної безпеки Ізраїлю та її адаптацію до нових загроз. Розглянути етапи розвитку ізраїльської безпекової політики (від часу створення держави у 1948 році до сьогодення), проаналізувати змін у військовій доктрині Ізраїлю у відповідь на воєнні конфлікти (наприклад, війни з арабськими країнами, операції проти ХАМАС), переглянути трансформацію безпекової політики України після 2014 року.

Системний підхід важливий для дослідження національної безпеки як комплексної системи, що включає військові, політичні, економічні, кібернетичні та соціальні аспекти.

Метод контент-аналізу розрахований для дослідження офіційних документів, аналітичних звітів, наукових публікацій, що стосуються стратегії безпеки Ізраїлю та її ефективності. Провести аналіз стратегічних документів Ізраїлю та України щодо національної безпеки, ознайомитися з висновками міжнародних організацій та аналітичних центрів щодо ефективності ізраїльської моделі безпеки.

Метод експертного оцінювання потрібен для аналізу думок науковців, військових експертів та політичних діячів щодо можливості адаптації ізраїльського досвіду в Україні. Для дослідження треба ознайомитися з позиціями українських та міжнародних військових експертів щодо застосування ізраїльського досвіду в Україні, оцінити ефективність ізраїльської системи превентивного захисту, мобілізації, розвідки, кібероборони. Метод дозволяє отримати обґрунтовані рекомендації щодо можливості впровадження ізраїльського досвіду в українській безпековій політиці.

Прогностичний метод треба використовувати для оцінки потенційних результатів впровадження ізраїльських підходів у сферу національної безпеки України. Метод допоможе оцінити ефективність превентивного захисту та мобілізаційної системи Ізраїлю в умовах війни, визначити можливі ризики та виклики при адаптації ізраїльської безпекової моделі в Україні.

Наукова новизна. Наукова новизна магістерського дослідження обумовлена самою постановкою проблеми, адже має за мету вивчення ізраїльської моделі національної безпеки в умовах постійної зовнішньої загрози та аналіз можливостей її адаптації до українського контексту в умовах російсько-української війни.

Наукову новизну дослідження також визначає зміна глобального безпекового середовища, спричинена тривалим збройним конфліктом в Україні. Російська агресія проти України стала каталізатором переосмислення стратегій національної безпеки у багатьох державах, і вивчення досвіду Ізраїлю - як країни, що тривалий час функціонує в умовах екзистенційної загрози - відкриває нові перспективи для формування адаптивної, багатовимірної української моделі безпеки.

У дослідженні з'ясовуються структурні, технологічні, мобілізаційні та інформаційні компоненти ізраїльської стратегії, які можуть бути інтегровані в українську систему безпеки. Це дозволяє зрозуміти, як держава може поєднувати військову силу, громадянську мобілізацію, кіберзахист, дипломатію та інформаційний вплив у єдину систему стійкості.

Досліджується вплив ізраїльської моделі на формування превентивної стратегії, здатної нейтралізувати загрози до їхньої реалізації, що є особливо актуальним для України в умовах гібридної війни. Аналізується також роль технологічної автономності, стратегічного партнерства та регіонального лідерства як чинників стійкості.

У дослідженні визначається, які елементи ізраїльської моделі - зокрема система резервістів, оборонна промисловість, інформаційна політика - можуть бути адаптовані до українських реалій, і як це вплине на ефективність протистояння російській агресії.

Розглядаються аспекти формування нової української безпекової доктрини, яка поєднуватиме ізраїльські принципи з національними потребами, ресурсами та геополітичними обмеженнями.

У цілому, дослідження цієї проблеми дає можливість дійти нових висновків щодо трансформації української стратегії національної безпеки, формування стійкої державної моделі реагування на багатовимірні загрози та переосмислення ролі України в регіональній та глобальній системі безпеки.

Практичне значення. Практичне значення магістерського дослідження полягає у можливості використання його матеріалів у навчальному процесі під час підготовки до семінарських та практичних занять з дисциплін «Національна безпека», «Міжнародні відносини», «Геополітика», «Стратегічне управління», «Оборонна політика» тощо, а також у розробці методичних матеріалів, навчальних програм і підручників для закладів вищої освіти. Окремі положення та висновки дослідження можуть бути представлені для обговорення на наукових конференціях, круглих столах та експертних форумах, присвячених проблемам безпеки, стратегічного планування та адаптації міжнародного досвіду в умовах війни.

Окрім того, результати дослідження можуть бути використані відповідними державними органами, зокрема Міністерством оборони України, Радою національної безпеки і оборони, Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості, а також аналітичними центрами, які займаються

розробкою стратегічних документів у сфері безпеки. Запропоновані аналітичні висновки можуть слугувати основою для оцінки ефективності існуючих підходів до мобілізації, превентивного захисту, кібербезпеки, інформаційної політики та міжнародної співпраці, а також для формування нової української моделі стійкості в умовах тривалого збройного конфлікту.

Дослідження також може бути корисним для представників громадянського суспільства, волонтерських організацій, експертного середовища, які беруть участь у процесах стратегічного планування, інформаційного спротиву та формування безпекової культури. Матеріали роботи можуть бути використані для підготовки аналітичних записок, стратегічних рекомендацій, освітніх кампаній та публічних дискусій щодо реформування сектору безпеки України з урахуванням ізраїльського досвіду.

Апробація та публікації. Апробація та публікації. Результати магістерського дослідження були апробовані в процесі участі у наукових заходах, присвячених проблемам національної безпеки, міжнародної політики та стратегічного планування. Зокрема, основні положення роботи були представлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин та суспільних наук в умовах глобальних трансформацій» (Маріупольський державний університет, м. Київ, 2024), на студентському науковому семінарі кафедри міжнародних відносин ЗУНУ (2023, 2024 рр.), а також під час Декади студентської науки.

За результатами участі у конференціях та круглих столах було підготовлено та опубліковано тези доповідей: – «Аналіз концепції стратегії національної безпеки Ізраїлю: уроки та рекомендації для посилення обороноздатності України в умовах російсько-української війни»; – «Концепція військово-цивільного партнерства як інструмент протидії гібридним загрозам: ізраїльські підходи та український контекст».

У зазначених тезах було висвітлено ключові елементи ізраїльської моделі безпеки, зокрема доктрину превентивного захисту, систему мобілізації, високотехнологічну оборону, а також механізми інтеграції цивільного

населення у сферу національної безпеки. Особливу увагу приділено можливостям адаптації цих підходів до українських реалій в умовах тривалої гібридної війни. Матеріали дослідження стали основою для подальшої наукової роботи та обговорення в академічному середовищі.

Структура та обсяг роботи. Магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, які розподілені на підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

У вступі визначені актуальність теми, об'єкт та предмет дослідження, ступінь вивченості проблеми в науковій літературі, хронологічні рамки, мети та завдання дослідження, охарактеризовані ступінь вивченості проблеми та методи дослідження, зазначені наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, їх апробація, публікації.

Перший розділ дослідження «Теоретико-методологічні засади дослідження» поділено на два підрозділи: «Концепція та основні характеристики національної безпеки в контексті сучасних міжнародних відносин» та «Досвід стратегій інших держав у забезпеченні національної безпеки» в яких розглянуто визначення національної безпеки, основні підходи до її забезпечення, проведений порівняльний аналіз стратегій різних країн та виділено особливості стратегій безпеки для держав із загрозами від сильніших противників.

Другий розділ дослідження «Стратегія національної безпеки Ізраїлю: становлення, трансформація та можливості імплементації в Україні» поділено на два підрозділи. У першому аналізується історичний розвиток системи національної безпеки Ізраїлю та ключові аспекти формування сучасної стратегії, зокрема доктрину Бен-Гуріона та її трансформацію, баланс між військовою силою, розвідкою і дипломатією, технологічні та кібернетичні інновації, концепцію «Залізного купола», оперативну мобільність армії та політику превентивних дій. У другому підрозділі розглянуто саме досвід Ізраїлю та його значення для України в умовах російсько-української війни, визначено спільні та відмінні безпекові загрози, проаналізовано роль сильної

армії й системи резервістів, розвиток технологій і міжнародної співпраці, а також перспективи використання елементів ізраїльської моделі безпеки в українських реаліях.

У кінці роботи надаються загальні висновки магістерського дослідження, в яких підбиваються підсумки щодо досягнення мети наукового дослідження та відповіді на завдання.

Основний зміст роботи викладено на 94 сторінках. Список використаних джерел включає 55 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Концепція та основні характеристики національної безпеки в контексті сучасних міжнародних відносин

Національна безпека є однією з базових функцій держави, що забезпечує її стабільне існування, розвиток та суверенітет в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз. Якщо починати з широкого значення поняття «національної безпеки» то воно охоплює захист важливих інтересів держави та суспільства в політичній, економічній, військовій, інформаційній, екологічній та інших сферах. Але у вузькому сенсі це регламентується як система державних і недержавних заходів, спрямованих на виявлення, попередження, нейтралізацію або ліквідацію загроз національній незалежності, територіальній цілісності та громадянській безпеці.

У міжнародному праві поняття «національної безпеки» визначається через призму безпеки держави як автономного суб'єкта міжнародних відносин, здатного захищати свої національні інтереси. Наприклад, відповідно до Концепції національної безпеки США це – «здатність держави забезпечити умови для безпечного існування громадян та національних інтересів шляхом ефективної взаємодії політичних, військових, економічних і дипломатичних інструментів». На прикладі країн, що перебувають у стані збройного конфлікту, як і наша держава, національна безпека охоплює не лише військовий захист, але й інформаційну протидію, енергетичну стабільність, захист громадян за кордоном та стійкість критичної інфраструктури.

У науковій літературі та практиці держав існує кілька ключових моделей і стратегій забезпечення національної безпеки, які сформувалися під впливом історичних умов, геополітичного розташування та інституційного потенціалу. Основні з них це:

1. Реалістичний підхід. Передбачає уявлення про анархічну природу міжнародної системи, де головну роль відіграє військова міць. Безпека гарантується через зміцнення обороноздатності, розвиток збройних сил, союзів і засобів стримування. Наприклад, стратегія Ізраїлю, що передбачає постійну бойову готовність, обов'язкову військову службу та превентивні дії проти загроз.

2. Ліберальний підхід. Орієнтується на співробітництво між інституціями, міжнародне право, дипломатію, розвиток партнерства і інтеграцію в глобальні безпекові структури. Також важливе місце займають права людини, економічна безпека та роль громадянського суспільства. Цей підхід реалізується в рамках Європейського Союзу та НАТО. Наприклад, стратегія Швеції, яка базується на таких ключових принципах пріоритету дипломатії та міжнародного права, орієнтації на права людини, демократію та сталий розвиток, ролі громадянського суспільства, підходу «всеосяжної безпеки» (формування безпекової стратегії не лише на основі військових сил, а через інституційну готовність держави, соціальні послуги, кіберзахист, інформування населення, тобто через інтеграцію усіх сфер державної та суспільної взаємодії) [4] .

3. Системний (комплексний) підхід. Безпека представляє собою багаторівневу систему, яка включає внутрішню та зовнішню політику, економіку, екологію, гуманітарну сферу, інформаційну безпеку тощо. Сучасні стратегії більшості держав базуються саме на системному підході. У ньому важливим є поняття «національної стійкості», тобто здатності суспільства функціонувати попри кризи та загрози. Наприклад, Німеччина, у її стратегії національної безпеки національна безпека розглядається як інтегрована система, де військова складова лише одна із складових. Системний підхід у цій стратегії об'єднує такі сфери як військова та оборонна безпека, енергетична та кліматична безпека, економічна безпека та захист критичної інфраструктури, кібер та інформаційна безпека, сфери громадянської стійкості та координації всіх рівнів управління.

4. Асиметричний підхід. Цей підхід застосовується в умовах нерівності сил особливо актуально для країн, які стикаються з загрозами від потужніших держав. Передбачає використання нетрадиційних методів (кібероборони, інформаційного спротиву, партизанських або високотехнологічних засобів). Ізраїль активно використовує цей підхід у поєднанні з високотехнологічним захистом, наприклад, системою «Залізний купол» як відповідь на ракетні атаки.

5. Підхід «Безпека людини». На мою думку цей підхід являється парадигмою, яка зосереджується не лише на державі, а й на індивідумі, тобто зосереджується на особистій безпеці людини, доступу до води, їжі, медицини, освіти, соціальних послуг. На відміну від традиційного фокусу на державу та кордони, центром концепції є окрема людина. У період гуманітарних криз, або війни ці аспекти набувають критичного значення. Наприклад, Японія, стала однією з перших держав, яка офіційно інтегрувала концепцію безпеки людини у свою зовнішню та внутрішню політику та гуманітарну стратегію. Японський підхід включає в себе фокус на добробуті громадян, захист вразливих груп, готовність до гуманітарних і природних катастроф, «Human Security» у міжнародній стратегії (Японія спільно з ООН створила Комісію з безпеки людини, яка запропонувала бачити безпеку як «свободу від страху та злиднів») [5].

У сучасній системі міжнародних відносин підходи до забезпечення національної безпеки модернізувалися від традиційно жорстких військово-орієнтованих моделей до інтегрованих стратегій, що поєднують воєнні, політичні, економічні, соціальні та гуманітарні інструменти. Залежно від історичного досвіду, геополітичного положення та внутрішньої політичної структури, держави формують свої системи безпеки на основі одного або кількох концептуальних підходів. Проведемо порівняльний аналіз цих підходів та звернемо увагу на потребу їх релевантності до сучасних глобальних викликів, гібридних війн, кіберзагроз, енергетичної нестабільності, міграційних криз та ерозії міжнародного права.

Реалістичний підхід, що базується на класичних підходах до міжнародної політики, визначає безпеку «як результат сили держави та її спроможності до стримування загроз». У контексті збройної агресії, такої як війна Росії проти України, цей підхід демонструє свою актуальність. Він дозволяє державі мобілізувати збройні сили, організувати оборону, формувати союзи. Прикладом ефективного використання такого підходу є Ізраїль, де безпека історично визначається як першочергова національна мета, що охоплює мобілізаційні, превентивні та технічні компоненти. Разом із тим, сконцентрованість на воєнній складовій поступово поступається більш збалансованим моделям, серед яких ліберальний та системний підходи займають провідне місце у стратегіях провідних західних демократій [1].

Ліберальний підхід, притаманний Швеції, Канаді та іншим демократичним державам, наголошує на верховенстві міжнародного права, розвитку партнерств, ролі громадянського суспільства та дипломатичних механізмів у забезпеченні безпеки. На мою думку такий підхід ефективний у мирний час і сприяє зміцненню легітимності держави на міжнародній арені, але в умовах відкритої агресії його «обмеженість» проявляється в нестачі швидких інструментів реагування.

Найбільш адаптивним підходом до сучасних загроз вважається системний, або комплексний, підхід. Його застосовують, коли розглядають безпеку як інтегровану структуру, де взаємодіють військові, економічні, інформаційні, екологічні та соціальні компоненти. Німеччина є прикладом держави, що реалізує системний підхід у своїй національній стратегії безпеки, тобто безпека інтерпретується не лише через збройні сили, а через стійкість суспільства, цифрову захищеність, енергетичну автономію та кризове управління [2]. Такий формат підходу є перспективним для держав, які мають складну взаємодію із зовнішнім світом та потребують багатоканального захисту. У сучасних умовах також набуває значення парадигма «безпеки людини», яка концентрується не на державі, а на окремій людині, акцентуючи увагу на таких аспектах, як особиста безпека, доступ до ресурсів, охорона

здоров'я, освіта, соціальна інтеграція та захист прав людини [3]. Особливо важливим цей підхід є в умовах гуманітарної кризи, зумовленої війною або стихійними лихами, коли державна система має не лише захищати територію, а й забезпечувати гідні умови існування для населення.

З огляду на сучасну міжнародну реальність, жоден із вказаних підходів не може вважатися універсальним, або достатнім. Домінуючим у практиці провідних держав стає гібридний або інтегрований підхід, що передбачає поєднання елементів реалізму, лібералізму, системності та гуманітарного фокусу. Особливо актуальним такий підхід є для України, яка перебуває у стані війни, але водночас прагне до демократичного розвитку, міжнародної інтеграції та відбудови після війни. У цьому контексті стратегічний досвід Ізраїлю, здатного поєднувати військову ефективність із технологічною інноваційністю, мобілізаційною готовністю та цивільною стійкістю, може стати практичним курсом для формування оновленої української моделі національної безпеки [1].

Проаналізувавши, можна зробити висновок що сучасні міжнародні відносини формуються зі злиттям класичних та новітніх підходів до безпеки. Глобалізація, цифровізація, тероризм, гібридні війни, пандемії все це вимагає адаптивності кожної державної політики у кожній державі. На прикладі країни Ізраїлю можна буде побачити ефективність поєднання жорстких силових методів, які включають кібербезпеку, зовнішню дипломатію та розвиток власної оборонної індустрії.

Для України, яка перебуває у стані повномасштабної війни, оптимальною є «гібридна» модель підходу, що базується на поєднанні силового, інформаційного, дипломатичного, кібернетичного та соціального захисту. При цьому адаптація елементів ізраїльської системи може сприяти побудові цілісної та довготривалої стратегії національної безпеки.

Нажаль, сучасна система міжнародних відносин перебуває у стані постійної турбулентності, що обумовлено багатьма взаємопов'язаними чинниками, такими як геополітичне суперництво, зростання авторитаризму, зміна клімату, поширення дезінформації, епідеміологічні кризи та

трансформація глобальних економічних ланцюгів. У цих умовах поняття національної безпеки набуває змісту, що все більше не зводиться до традиційної військової оборони, а охоплює комплексне реагування на різні загрози. Найбільш актуальні виклики сьогодення це гібридні загрози, які включають поєднання традиційних та нетрадиційних інструментів впливу (кібератаки, інформаційні кампанії, використання приватних військових компаній, енергетичний шантаж). Але ці дії будуть підривати внутрішню стабільність держав, буде ослаблення суспільної довіри до влади та посилення зовнішньої залежності. Прикладом є використання росією інформаційних кампаній проти європейських країн, включно з кампаніями дезінформації щодо пандемії COVID-19 та вакцинації [6]. Також важливий фактор є кіберзагрози, які з кожним роком набирають глобального масштабу. Потенційними цілями для атак є критично важлива інфраструктура, банківські системи, об'єкти енергетики, водопостачання, а також військові системи. Наприклад, у 2015 році Україна стала першою державою, яка пережила масовану хакерську атаку на енергетичну мережу, що спричинила масштабні перебої з електропостачанням. Подібні атаки фіксуються у США, Ізраїлі, Ірані, країнах ЄС, що свідчить про перехід конфліктів у цифрову площину. Станом на 2025 рік росією проводяться постійні кібератаки української цифрової площі [7].

Виникає економічна уразливість держав, внаслідок залежності від глобальних країн постачальників, енергетичних монополій та фінансових ринків. Наприклад, енергетична криза в Європі, яка була викликана скороченням постачання російського газу, яка продемонструвала, наскільки стратегічна інфраструктура може ставати об'єктом тиску. Саме тому питання енергетичної незалежності, постачань та інвестицій у «зелену» енергетику частіше входять до національних стратегій безпеки провідних держав [8].

Крім того, загрозою для стабільності залишаються екологічні ризики (стихійні лиха, зміни клімату, деградація природного середовища, дефіцит водних ресурсів). Ці виклики стають провокують конфлікти, масові міграції та зростання соціального напруження в уразливих регіонах. Наприклад, у

Національній стратегії безпеки США та Стратегії ЄС зазначено, що кліматичні зміни виступають «множником загроз», тобто посилюють уже наявні соціальні та політичні конфлікти.

У контексті національної безпеки варто приділяти увагу також внутрішнім загрозам, це проблематика політичної поляризації, радикалізації, відсутності довіри до інституцій, корупції, а також втраті інформаційного суверенітету, поширення фейкових новин, зовнішнє втручання у виборчі процеси, пропаганда. Усе це є проявами інформаційної війни, що дестабілізує суспільства зсередини.

Узагальнюючи, стає зрозуміло, що виклики сучасної національної безпеки є надзвичайно складними, багатовимірними та динамічними. І це вимагає від держави не лише зміцнення оборонного потенціалу, а й побудови інтегрованої, адаптивної та міжгалузевої системи безпеки, яка буде охоплювати усі сфери життя суспільства як від військової, так і до соціальної та гуманітарної.

1.2. Міжнародний досвід стратегій національної безпеки.

У системі міжнародної безпеки так склалося, що стратегія держави визначається не лише її ресурсами та географічним положенням, а й природою загроз, із якими вона стикається. У звичному форматі стратегії національної безпеки поділяються за моделями, що відображають внутрішню структуру держави, її членство в міжнародних організаціях, рівень розвитку та зовнішні виклики. Проте найбільшу увагу викликають саме ті країни, які змушені розробляти та застосовувати нестандартні або адаптивні підходи до безпеки, зокрема у випадках асиметрії сил учасників конфлікту.

Для розуміння особливостей таких стратегій було прийнято рішення, що доцільно звернутися до практики окремих держав, які, хоча й перебувають у різному безпековому середовищі, але в них є діючі ефективні моделі адаптації до сучасних загроз. Порівняльний аналіз цих прикладів дозволить виявити

ключові елементи стратегій, що можуть бути релевантними для країн, які опинилися в умовах зовнішнього тиску або війни.

Почнемо з держави, яка є еволюцією ліберальної безпекової моделі – Швеція. Вона вважається прикладом держави, яка дотримується ліберального підходу до національної безпеки. Її стратегія базується на нейтралітеті, активному багатосторонньому співробітництві, розвитку демократичних інститутів, зміцненні прав людини, а також участі в миротворчих операціях під егідою ООН та ЄС. У довгостроковій перспективі це забезпечує стабільність, внутрішню згуртованість і високу довіру громадян до держави.

Однак події останнього десятиліття, такі як війна росії проти України, анексія Криму, гібридні загрози в Балтійському регіоні, кібернапади на державні інституції Швеції змусили державу переглянути свою безпекову доктрину. У Національній стратегії безпеки Швеції (2017 р.) особлива увага приділяється не тільки зовнішньому стримуванню, а й побудові стійкого демократичного суспільства. Основні напрями стратегії охоплюють:

- зміцнення правової держави та довіри до інституцій;
- захист виборчого процесу від втручання;
- боротьбу з дезінформацією та пропагандою;
- підтримку загального рівня обізнаності суспільства щодо кризових ситуацій;
- розширення цивільного захисту й систем раннього попередження [4].

У 2022 році, після початку повномасштабної війни росії проти України, Швеція вперше відмовилася від політики військового нейтралітету і подала заявку на вступ до НАТО. Це рішення стало історичним поворотом, який засвідчив гнучкість безпекової моделі Швеції та її здатність до стратегічного реагування на зовнішні виклики.

Важливим елементом шведської стратегії є концепція «Totalförsvar» («Загальна оборона»). Вона означає, що вся держава, включаючи уряд, бізнес, громадянське суспільство, органи місцевого самоврядування та звичайних

громадян, бере участь у забезпеченні безпеки. У межах цієї концепції кожен має чітко визначену роль у разі надзвичайної ситуації або збройної агресії, що суттєво підвищує рівень готовності країни. У державі проходить велике інвестування в засоби для кібербезпеки та кіберрозвідки, зміцнення оборонної промисловості, співпрацю з ЄС щодо критичної інфраструктури та енергетичної безпеки. Таким чином, модель Швеції демонструє, як ліберальний, демократичний підхід до безпеки може бути адаптований до реалій реальних загрози. Для України це може бути корисним прикладом для інтегрування безпекової політики в усі сфери державного й суспільного життя, не знижуючи демократичної якості управління.

Переходимо до прикладу Федеративної Республіки Німеччини, держави, яка реалізує системний (комплексний) підхід до забезпечення національної безпеки.

Цей підхід передбачає розуміння безпеки як багатовимірної категорії, що охоплює військову, економічну, цифрову, енергетичну, екологічну та соціальну складові. Відповідно до Національної стратегії безпеки Німеччини (червень 2023 р.), основне завдання держави забезпечити «стійкість суспільства» як найефективніший інструмент протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам [2].

У німецькій моделі є поняття «integrierte Sicherheit» інтегрованої безпеки, що означає системну координацію всіх державних інституцій, економіки, науки, правоохоронних органів та громадянського суспільства. Така координація базується на принципах солідарності, відкритості, захисту демократичного порядку та прозорості в ухваленні рішень.

Після початку повномасштабної війни в Україні Німеччина здійснила різкий перегляд своєї безпекової політики. Канцлер Олаф Шольц у виступі перед Бундестагом 27 лютого 2022 року заявив про початок нової епохи «Zeitenwende» («злам епох»), що означало відхід від оборонної стриманості та перехід до активного посилення оборонного потенціалу країни [10].

Пріоритети стратегії включають:

- військову безпеку та НАТО, передбачає зміцнення обороноздатності в межах колективної безпеки, підвищення боєготовності Бундесверу, участь у стримуванні на східному фланзі Альянсу;
- кібербезпеку та цифрову стійкість, розвиток спеціальних кіберструктур, підвищення захисту критичної цифрової інфраструктури, включаючи телекомунікації, транспорт і охорону здоров'я;
- захист демократії, боротьбу з дезінформацією, втручання у вибори, політичну радикалізацію та зовнішній вплив на політичні процеси;
- енергетичну безпеку, стратегічне зменшення залежності від енергоресурсів авторитарних держав (зокрема росії), інвестиції в «зелену» енергетику та диверсифікацію постачання;
- громадянську оборону та кризове управління, посилення здатності країни реагувати на природні катастрофи, пандемії, техногенні аварії та інші кризи;
- міжнародну відповідальність, підвищення участі Німеччини у стабілізації світового порядку через дипломатію, міжнародні інституції, допомогу країнам, що розвиваються, та підтримку демократії.

Однією з унікальних рис німецької стратегії це увага до внутрішньої єдності. Уряд прямо вказує, що національна безпека не може існувати без соціальної згуртованості, довіри громадян до держави, вільних медіа та політичної участі.

З огляду на системний підхід, Німеччина надає велике значення міжгалузевій взаємодії. Для кожної загрози формується міжвідомча група, що діє на основі оцінки ризиків, сценарного планування та регулярних навчань. Розроблені були спеціальні механізми для прогнозування та попередження криз від військових до економічних або кліматичних.

Для України німецький приклад є цінним у контексті періоду після війни, відновлення та інституційного будівництва. Особливо актуальними є поєднання воєнної та цивільної безпеки, цифрова трансформація державного управління в безпековій сфері, інституційна взаємодія на всіх рівнях (національному,

регіональному, муніципальному), підхід до безпеки як функції довіри, прозорості та суспільного діалогу.

Аналізуючи інші держави, можна виділити державу в якій до національної безпеки в умовах всіх загроз зберігся людино-центричний підхід – це Японія. На відміну від класичних підходів, зосереджених на захисті території або державних інституцій, японська стратегія робить акцент на захисті добробуту та гідності громадянина, включаючи доступ до медицини, освіти, води, продовольства, а також захист від природних катастроф, тероризму та збройних конфліктів.

У своїй Стратегії національної безпеки Японії (2022 р.) японський уряд визначає безпеку як «система захисту умов гідного життя людини в умовах глобальної взаємозалежності» [3]. Такий підхід охоплює не лише традиційну оборону, але й громадське здоров'я, соціальний захист, економічну стабільність, екологічну безпеку, інфраструктурну стійкість, гуманітарну допомогу у світі.

Особливий акцент в концепції передбачає готовність держави до природних катастроф, які часто трапляються в Японії (землетруси, цунамі, тайфуни). У 2011 році уряд переглянув підхід до кризового управління, після катастрофи на АЕС «Фукусіма-1» та ввів нові стандарти громадської безпеки, інформування населення та евакуаційного планування [10].

Дослідивши інституційні механізми, бачимо, що Японія інтегрувала безпеку людини як у внутрішню, так і зовнішню політику, тобто всередині країни є розвиток охорони здоров'я, профілактика пандемій, посилення психологічної підтримки, гендерна рівність, реформа освіти. У той самий час у зовнішній політиці передбачається активна державна участь у миротворчих місіях, гуманітарній допомозі та розвитку ООНівських ініціатив з «human security» (включно з фондом безпеки людини, створеним спільно з ООН). Також ключову роль відіграє Агентство міжнародного співробітництва Японії, яке реалізує численні проєкти в країнах, що розвиваються, з метою посилення систем охорони здоров'я, освіти, соціального захисту.

Проблематикою для Японії є демографічна криза, старіння населення, яке потребує нових моделей захисту вразливих груп. Але в той самий час країна є одним зі світових лідерів у сфері технологічних рішень для охорони здоров'я, кібербезпеки, автономних систем.

Для України, яка зазнала та продовжує зазнавати гуманітарної катастрофи внаслідок російської агресії, японський підхід є особливо важливим у контексті захисту внутрішньо-переміщених осіб, відбудови системи охорони здоров'я, реабілітації ветеранів і постраждалих від війни, розвитку стійких місцевих громад, інтеграції елементів «безпеки людини» в період після закінчення війни. На основі японського досвіду робимо висновок, що національна безпека це не лише армія та кордони, а й гідність, стійкість і якість життя кожного громадянина.

Переходимо, до аналізу держави яка змушена була будувати свою систему національної безпеки під постійною загрозою повного знищення з моменту проголошення незалежності – Ізраїлю. Це держава, яка поєднує інноваційність, військову мобільність, цивільну стійкість та розвинену розвідку в єдину систему національної безпеки. На відміну від країн, які покладаються на міжнародні гарантії або колективну безпеку, Ізраїль виходить із принципу самозахисту, що став головною основою його безпекової доктрини.

Ізраїль офіційно не має єдиної конституційно закріпленої «Національної стратегії безпеки», але її ключові елементи містяться в доктрині «Концепція національної безпеки», яка була оновлена у 2015 році на базі рекомендацій колишнього керівника Моссаду Амоса Ядліна [1].

Основними стратегічними цілями є стримування ворожих акторів через військову перевагу, виявлення та запобігання загрозам до їх реалізації, забезпечення стратегічної гнучкості для оперативного реагування, посилення міжнародних альянсів (зокрема зі США), підтримка безпеки громадян у тилу, включаючи цивільну оборону.

Зробивши розбір компонентів національної безпеки, можна виділити:

- Військовий компонент. Наразі, Ізраїль має одну з найсильніших армій на Близькому Сході, Армію оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ), яка інтегрує класичні сили, резервістів та сучасні технології. Особливу роль відіграють системи ППО (зокрема «Залізний купол»), який може перехоплювати ракети короткої дальності з високою точністю. Також активно розвиваються системи «Праця Давида» та «Стріла» для середніх і довгих дистанцій [12].

- Розвідувально-превентивний компонент. Mossad, ШАБАК і військова розвідка (АМАН) утворюють розвідувальний трикутник, який часто діє незалежно від військових операцій, але координується в рамках Ради національної безпеки. Частиною активної оборонної стратегії є превентивні вбивства, кібератаки та шпигунські місії [13].

- Цивільний спротив, оборона та стійкість тилу. Наприклад, в Ізраїлі кожен громадянин має доступ до укриття в житловому секторі, у школах регулярно проводяться навчання з евакуації та дій під час тривоги, функціонує Національна служба з надзвичайних ситуацій, яка координує оповіщення, логістику, підтримку населення під час обстрілів.

- Національний резерв. Частиною ізраїльської системи є розгалужена система резервістів, тобто після строкової служби громадяни можуть бути призвані до 40 років, іноді й пізніше. Така модель дозволяє мобілізувати сотні тисяч осіб за кілька днів.

- Кібербезпека та інновації. Важлива сфера, де Ізраїль є глобальним лідером. Багато стартапів (наприклад, «NSO Group», «Check Point») тісно співпрацюють із державними структурами. У місті Беер-Шева діє «Центр кіберзахисту», де об'єднуються уряд, армія, бізнес і університети.

За рахунок оперативного прийняття рішень, у Ізраїлі поєднується розвідка, аналітика та політична воля, і в наслідок чого рішення ухвалюються без зайвих бюрократичних процедур. Також враховуючи гнучке законодавство, безпековий режим з оголошенням локального воєнного стану, або мобілізації може проходити без повного введення надзвичайного стану. Населення

підтримує рішення держави маючи високий рівень патріотизму, відчуття спільної відповідальності за виживання та внутрішня згуртованість суспільства.

Для України важливо взяти до уваги приклад моделі територіальної оборони та резерву, інтеграція технологічного сектору в оборонну інфраструктуру, превентивної розвідка та інформаційна безпека, а також особливо цивільної підготовки населення до надзвичайних ситуацій. Бо ми повинні формувати державну політику стійкості, де безпека це не лише про військо, а і про кожного громадянина.

Робимо висновок, що попри суттєві відмінності у географії, ресурсах та політичних системах, безпекові стратегії Швеції, Німеччини, Японії та Ізраїлю відображають одну спільну тенденцію, і це розширення розуміння національної безпеки від суто військової сфери до всього комплексного державного управління, соціальної згуртованості, інформаційної цілісності та інституційної адаптивності. Швеція вибудовує свою модель навколо ідеї консенсусної безпеки, коли у центрі якої стоїть довіра між державою і громадянами, високий рівень освіти щодо загроз, демократична участь у процесах управління. Система «Totalförsvär» вимагає не стільки збільшення військової сили, скільки активної ролі кожного громадянина у кризових ситуаціях, що формує горизонтальну мережу опору. Цей підхід ефективний у стабільному середовищі, але потребує швидкої адаптації під час різкої ескалації.

Німеччина пропонує більш централізовану модель інституційно скоординованої безпеки, що інтегрує державну, регіональну та місцеву відповідальність. Тут безпека функціонує як інфраструктура системної стійкості від кіберзахисту та енергетичної незалежності до громадянської оборони. Ця модель потужна в управлінні багатокomпонентними загрозами, однак через свою масштабність є може бути менш гнучкою в умовах стрімких конфліктів або військових криз. Японія представляє гуманітарно-орієнтовану парадигму, де безпека трактується як добробут людини. Її стратегія акцентує не на потенціалі протидії ворогові, а на спроможності суспільства виживати, адаптуватись і підтримувати гідність під тиском різних загроз (природних,

епідеміологічних, технологічних). Але ця модель найменше з усіх орієнтована на протидію зовнішній військовій агресії, але є цінною для періоду після війни, саме тому вона надзвичайно релевантна для України в умовах гуманітарної катастрофи, спричиненої війною.

Натомість Ізраїль є яскравим прикладом країни, яка побудувала свою безпеку як динамічну оборонну систему з превентивною складовою. Його стратегія це поєднання технологічної переваги, миттєвої мобілізації, глибокої розвідки та інституційної сміливості. Ключовим є дія на випередження, тобто замість очікування удару йде нейтралізація загрози в її джерелі. Така модель життєздатна в умовах хронічної загрози, але потребує постійної психологічної мобілізації суспільства та значного ресурсу довіри до держави.

Таким чином, порівняння цих чотирьох країн демонструє не лише різні стратегічні пріоритети, а й те, що ефективна модель безпеки не зводиться до домінування одного чинника, чи то військового, чи гуманітарного. У кожній державі безпека є похідною від історичної пам'яті, політичної культури, типу загроз і суспільного договору. Усі розглянуті стратегії: шведська ліберальна, німецька системна, японська гуманітарна та ізраїльська військово-мобілізаційна можуть стати джерелом конкретних рішень для України в різні етапи її трансформації.

Висновки до розділу 1

У ході проведеного дослідження було здійснено спробу розкрити сутність національної безпеки як багатоаспектного явища, що дуже швидко розвивається в умовах глобальних трансформацій та зростання нестабільності міжнародної системи. Особливу увагу було приділено теоретичному осмисленню підходів до безпеки, аналізу сучасних загроз, а також практичному вивченню стратегій інших держав з метою виявлення досвіду, який може бути адаптований до українських реалій.

У першому пункті дослідження було розглянуто концептуальні підходи до визначення сутності національної безпеки в контексті сучасних міжнародних відносин. Проаналізовано основні моделі безпеки, серед яких виокремлюються ліберальний, системний, людиноцентричний та асиметричний (превентивний). Окремо виділено зміни характеру загроз для національної безпеки від традиційних (збройна агресія, тероризм) до новітніх (кіберзлочинність, дезінформація, пандемії, енергетична вразливість), що спонукає до необхідності переосмислення функцій держави у сфері безпеки.

Проаналізувавши, робимо висновок, що у ХХІ столітті національна безпека виходить за межі суто військової сфери. Вона охоплює широкий спектр питань від стабільності політичних інститутів і економіки до психологічної стійкості населення. З огляду на це, ефективна стратегія безпеки має базуватися на поєднанні військово-оборонного компонента з гуманітарною, соціальною, інформаційною та екологічною безпекою.

У другому пункті було проведено порівняльний аналіз стратегій національної безпеки чотирьох держав Швеції, Німеччини, Японії та Ізраїлю. Досвід цих країн є показовим у плані пошуку ефективних моделей адаптації до викликів глобального рівня та загроз з боку сильніших або ідеологічно ворожих акторів.

Комплексний аналіз дозволив виявити, що для України, яка веде війну проти зовнішнього агресора та одночасно перебуває у стані глибокої соціальної трансформації, є доцільним не пряме запозичення чужих моделей, а їх адаптація. Ізраїльський досвід актуальний для оборонного виміру, шведський для формування культури безпеки, німецький для управлінської координації, японський для відбудови людино-центричних елементів.

У результаті підтверджено те, що ефективна стратегія національної безпеки має бути гнучкою, багаторівневою, адаптивною до нових викликів і глибоко інтегрованою в усі сфери функціонування держави. Для України цей висновок є особливо важливим у процесі розробки сучасної безпекової

доктрини, що має відповідати як внутрішньому запиту суспільства, так і вимогам зовнішнього середовища.

РОЗДІЛ 2.

СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ІЗРАЇЛЮ: СТАНОВЛЕННЯ, ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Історичний розвиток системи та ключові аспекти розвитку сучасної стратегії національної безпеки Ізраїлю

Формування системи національної безпеки Ізраїлю є унікальним прикладом поєднання військово-політичних, соціокультурних та технологічних чинників, що зумовили її специфічну модель. З моменту проголошення незалежності у 1948 році головним завданням ізраїльського керівництва було забезпечення виживання держави в умовах багатовекторних загроз, включаючи міждержавні конфлікти, асиметричні загрози та внутрішню нестабільність [14].

Ще до утворення держави в 1948 році єврейські громади в Палестині формували власні воєнізовані формування – Хагана, Іргун, Лехі, які виконували функцію оборони поселень, розвідки та логістичного забезпечення. Саме ці структури заклали основу майбутніх Збройних Сил оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ), які офіційно були створені у червні 1948 року [15].

Почнемо з аналізу військових конфліктів та їх впливу на еволюцію безпекової доктрини Ізраїлю. У першу чергу треба виокремити – Війну за незалежність (1947-1949 рр.), коли після проголошення держави Ізраїль у травні 1948 року новостворена армія ЦАХАЛ зіткнулася з коаліцією арабських країн, почався конфлікт та призвело до того, що ізраїльське керівництво виробили принципи всеосяжної мобілізації населення та створення резерву, що згодом стало базою для оборонної доктрини. Було запроваджено концепцію «відсутності стратегічної глибини», тобто негайної необхідності реагування на загрозу, не допускаючи її розвитку на території країни.

У 1967 році після Шестиденної війни був закріплений принцип превентивних дій, як основи національної безпеки, доктрина була оновлена в

бік переваги авіаційних сил та швидких маневрених операцій, після того як у відповідь на загрозу з боку Єгипту, Сирії та Йорданії Ізраїль здійснив превентивний авіаудар та знищив більшість авіації супротивників на землі.

У 1973 році починається Війна Судного дня та після неочікуваного нападу Єгипту та Сирії у день Йом-Кіпур була виявлена вразливість розвідки Ізраїлю та помилки у стратегічних прогнозах держави. І це зумовило внесення змін в оборонну доктрину та посилення акцентів на розвідувальних структурах (АМАН, Моссад, Шабак), розробці систем раннього попередження та постійній бойовій готовності, навіть у мирний час.

Звернемося до етапів розвитку системи національної безпеки Ізраїлю, почалася вона з етапу становлення та виживання (1948-1967 рр.) на якому було створено та прийнято доктрину масової мобілізації та військового стримування, зумовлену відсутністю єдиної армії на момент проголошення незалежності, нестачею зброї, чисельною перевагою супротивників. Було узгоджено створення трьох ключових розвідувальних структур, а саме Аман (військова розвідка), Моссад (служба військової розвідки) та Шабак (внутрішня служба безпеки). Основна увага на цьому етапі приділялася швидкому розгортанню резервістів та розвиток оборонної інфраструктури [16].

Переходячи до другого етапу, а саме періоду військової переваги (1967-1973 рр.), бачимо, що перемога у Шестиденній війні 1967 року забезпечила Ізраїлю стратегічну глибину, але створила нові виклики у вигляді контролю над територіями з палестинським населенням. Як складовий аспект доктрини безпеки було запроваджено принцип превентивного удару «pre-emptive strike», що означав нанесення удару до початку агресії противника, а також увага держави зосередилася на забезпечення армії авіаційними та бронетанковими силами [17].

У період 1973-1990 рр. триває третій етап перегляду стратегічних підходів, тому як війна Судного дня 1973 року виявила недоліки у системі розвідки раннього попередження, і це призвело до інтенсивного розвитку засобів протиповітряної оборони та зміцнення стратегічної співпраці зі США,

включно з постачанням високотехнологічного озброєння. У цей період Ізраїль закріпив політику концепції стратегічної неоднозначності щодо ядерного потенціалу, за якою держава не підтверджує, але і не заперечує наявність у себе ядерної зброї. Важливість цієї концепції полягає в тому що, по-перше, це створює факт стримування без ескалації, по-друге, Ізраїль уникає прямої конфронтації з союзниками, які виступають проти поширення ядерної зброї (наприклад США), по-третє, зменшується ризик санкцій та політичного тиску [18].

Після закінчення Холодної війни та зменшення ризику масштабних міждержавних конфліктів, Ізраїль стикався з асиметричними загрозами (1990-початок 2000-х рр.), що походили від нерегулярних збройних формувань, терористичних організацій та радикальних угруповань. Основними акцентами цього етапу були трансформація військової стратегії (тобто від підготовки до широкомасштабних фронтових операцій до проведення точкових операцій і превентивних ударів), акцентувалася увага на внутрішню безпеку, вдосконалення технологічних засобів, проведення операцій проти терористичних організацій, зміцнення співпраці з розвідувальними службами США та європейських держав у сфері обміну інформації щодо терористичних загроз.

Також особливістю було будівництво фізичних бар'єрів, що означало спорудження системи загороджень і стін на кордоні із Західним берегом для запобігання проникнення терористів. Роблячи висновок, треба виокремити те що цей етап став переломним для зміни орієнтації ізраїльської стратегії безпеки з концепції масових мобілізацій, яку ми бачили на першому етапі, на концепцію постійної готовності до точкових локальних операцій, що було вирішальним для реагування на динамічні та непередбачувані виклики.

Для систематизації еволюції ізраїльської безпекової доктрини доцільно узагальнити ключові етапи її розвитку в таблиці 2.1. Це дозволяє чітко простежити трансформацію стратегічних підходів, визначити основні виклики

та адаптаційні механізми, що формували сучасну модель національної безпеки Ізраїлю.

Таблиця 2.1

Етапи еволюції доктрини національної безпеки Ізраїлю

Етап	Період	Основні характеристики	Ключові зміни та виклики
1. Становлення та виживання	1948–1967	- Формування ЦАХАЛ - Масова мобілізація - Відсутність стратегічної глибини - Створення розвідструктур (Аман, Моссад, Шабак)	- Війна за незалежність - Ворогуюче оточення - Нестача ресурсів
2. Військова перевага	1967–1973	- Превентивні удари - Авіаційна перевага - Контроль над новими територіями	- Шестиденна війна - Нові виклики: палестинське населення, окупація
3. Перегляд стратегічних підходів	1973–1990	- Посилення розвідки - Розвиток ППО - Стратегічна неоднозначність щодо ядерної зброї	- Війна Судного дня - Помилки розвідки - Потреба в технологічному оновленні
4. Асиметричні загрози та технологічна адаптація	1990–2000+	- Точкові операції - Превентивні ліквідації - Кібербезпека - Фізичні бар'єри	- Терористичні загрози - Ракетні обстріли - Зміна

Як видно з таблиці, ізраїльська стратегія національної безпеки пройшла шлях від базових принципів виживання до високотехнологічної моделі

реагування на асиметричні загрози. Кожен етап супроводжувався адаптацією до нових викликів, що забезпечило гнучкість та ефективність системи безпеки. Ця еволюція стала основою для формування сучасної доктрини, яку детальніше розглянемо у наступному підрозділі.

Формування та еволюція стратегії національної безпеки Ізраїлю тісно пов'язані з динамікою геополітичного середовища, у якому функціонує держава. Кожен історичний етап розвитку безпекової доктрини супроводжувався змінами у регіональному балансі сил, трансформацією міжнародних союзів, появою нових типів загроз та переосмисленням стратегічних пріоритетів. Геополітичний контекст відіграв ключову роль у визначенні характеру ізраїльської відповіді на виклики, а також у формуванні довгострокових принципів оборонної політики.

На етапі становлення держави (1948–1956) Ізраїль опинився в оточенні ворожих арабських країн, які не визнавали його легітимність. Війна за незалежність 1948–1949 років стала першим випробуванням для новоствореної армії та заклала основи доктрини виживання. Геополітична ізоляція, відсутність союзників і постійна загроза з боку Єгипту, Сирії, Йорданії та Іраку змусили Ізраїль орієнтуватися на самодостатність у безпековій сфері. У цей період було сформовано принципи тотальної мобілізації, превентивного реагування та стратегічної гнучкості, які згодом стали фундаментом ізраїльської доктрини.

У період Суецької кризи 1956 року геополітична ситуація змінилася: Ізраїль вступив у тимчасовий союз із Великою Британією та Францією проти Єгипту. Це стало першим прикладом участі Ізраїлю у багатосторонній військовій операції, що продемонструвало його здатність діяти як регіональний гравець. Водночас, реакція США та СРСР на інтервенцію показала обмеженість ізраїльського впливу у глобальній політиці та необхідність обережного балансування між наддержавами.

Шестиденна війна 1967 року відбулася на тлі загострення арабо-ізраїльських відносин, блокади Тиранської протоки та концентрації військ арабських країн на кордонах Ізраїлю. Геополітична напруга досягла піку, і

Ізраїль здійснив блискавичний превентивний удар, який забезпечив йому стратегічну перевагу. Захоплення Східного Єрусалима, Голанських висот, Синаю та Західного берега радикально змінило регіональний баланс сил. Водночас, це спричинило нову хвилю конфліктів, зокрема з ОВП, та поставило питання про довгострокове управління окупованими територіями.

Війна Судного дня 1973 року стала наслідком недооцінки геополітичних змін. Єгипет і Сирія, за підтримки СРСР, здійснили несподіваний напад у день Йом-Кіпур. Цей конфлікт продемонстрував вразливість ізраїльської розвідки та надмірну самовпевненість політичного керівництва. Геополітичною новацією стало активне втручання США, які надали Ізраїлю масштабну військову допомогу, що закріпило стратегічне партнерство між двома державами. Водночас, арабські країни застосували нафтове ембарго, що продемонструвало нові інструменти геополітичного тиску.

Також, варто згадати про геополітичний контекст, щоб підсилити наше дослідження. У 1980–1990-х роках геополітичний контекст визначався зростанням ролі недержавних акторів, таких як ОВП, ХАМАС, Хезболла. Ліванська війна 1982 року стала першим прикладом боротьби Ізраїлю з терористичними угрупованнями на території сусідньої держави. Водночас, міжнародна критика дій Ізраїлю та масові протести всередині країни змусили переглянути тактику ведення бойових дій. Після розпаду СРСР Ізраїль отримав нові можливості для зміцнення зв'язків із пострадянськими країнами, зокрема Україною, а також активізував співпрацю з США у сфері технологій та розвідки.

Початок XXI століття ознаменувався новими геополітичними викликами: терористичні атаки 11 вересня 2001 року, війна в Іраку, зростання впливу Ірану, арабська весна. Ізраїль адаптував свою стратегію до умов асиметричних загроз, посилив роль розвідки, кібербезпеки та точкових операцій. Друга ліванська війна 2006 року показала, що традиційні методи ведення війни неефективні проти мобільних недержавних акторів. Геополітична нестабільність у Сирії,

Іраку та Єгипті створила нові ризики, водночас відкривши можливості для регіонального переосмислення союзів.

У 2010–2020-х роках Ізраїль зіткнувся з новими формами гібридних загроз: інформаційні кампанії, кібератаки, дипломатичний тиск. Укладення Авраамських угод 2020 року з ОАЕ, Бахрейном, Суданом і Марокко стало геополітичним проривом, який змінив конфігурацію регіональних відносин. Ізраїль зміцнив позиції як технологічний лідер і стратегічний партнер США, водночас зберігаючи політику ядерної двозначності та превентивного реагування на загрози з боку Ірану.

Події 7 жовтня 2023 року, коли ХАМАС здійснив масовану атаку на територію Ізраїлю, стали новим етапом геополітичної турбулентності. Вони продемонстрували, що навіть за умов технологічної переваги держава може зазнати стратегічного удару, якщо недооцінює інформаційні та соціальні аспекти безпеки. Реакція міжнародної спільноти, зокрема ЄС, США, ООН, показала, що геополітична підтримка Ізраїлю не є автоматичною, а залежить від дотримання гуманітарних стандартів та ефективної комунікації.

Таким чином, геополітичний контекст на кожному етапі формування ізраїльської стратегії національної безпеки визначав не лише характер загроз, а й інструменти реагування, структуру союзів, рівень мобілізації та стратегічні пріоритети. Ізраїльська модель демонструє здатність адаптуватися до змін у регіональному та глобальному середовищі, зберігаючи при цьому стратегічну автономність і високий рівень готовності до багатовекторних викликів.

Досвід формування та еволюції системи національної безпеки Ізраїлю має особливу цінність для України в умовах повномасштабної війни з Російською Федерацією. Обидві держави функціонують у середовищі постійної загрози з боку сильнішого противника, що вимагає високого рівня мобілізації, стратегічної гнучкості та технологічної адаптивності. Ізраїльська модель демонструє, як за умов обмежених ресурсів можливо забезпечити ефективну оборону шляхом інтеграції військової сили, розвідки, дипломатії та інноваційних технологій. Для України цей досвід є не лише прикладом

успішної адаптації до асиметричних загроз, а й орієнтиром у розбудові власної стратегії національної безпеки, що поєднує превентивність, оперативну готовність та міжнародну легітимність. Застосування окремих елементів ізраїльської доктрини може сприяти підвищенню стійкості української держави до зовнішніх викликів та формуванню ефективної системи безпеки в умовах тривалого конфлікту.

2.2. Ключові аспекти розвитку сучасної стратегії національної безпеки Ізраїлю

Сучасна стратегія національної безпеки Ізраїлю є результатом багаторівневої трансформації, що відбулася на основі історичної доктрини Бен-Гуріона та під впливом нових типів загроз, технологічного прогресу і змін у міжнародному середовищі. Від початкової моделі виживання та масової мобілізації держава перейшла до високотехнологічної, аналітично керованої системи, яка поєднує військову силу, розвідувальні структури, дипломатичну гнучкість і кібернетичну стійкість.

У цьому підрозділі буде здійснено комплексний аналіз ключових компонентів сучасної ізраїльської безпекової стратегії, зокрема трансформації базових принципів доктрини, балансу між силовими та аналітичними інструментами, ролі технологій і штучного інтелекту, функціонування системи протиракетної оборони «Залізний купол», оперативної мобільності армії та політики цілеспрямованих ліквідацій. Особливу увагу буде приділено також впливу стратегічних документів, нових форм гібридних загроз і громадянського суспільства на формування сучасної моделі національної безпеки Ізраїлю.

Попри те, що Ізраїль не має офіційно затвердженої Стратегії національної безпеки, у 2006 році було представлено першу комплексну концепцію безпеки, розроблену під керівництвом генерала Амоса Єдліна. Цей документ, хоч і не набув статусу державної доктрини, став основою для подальших аналітичних розробок, зокрема в рамках діяльності Інституту національної безпеки (INSS).

У ньому було закріплено принципи багатовекторної оборони, превентивного реагування, стратегічної неоднозначності щодо ядерного потенціалу, а також необхідність інтеграції дипломатії у безпекову політику [45].

Рекомендації INSS, оприлюднені у 2020–2024 роках, акцентують на потребі адаптації до нових типів загроз, зокрема кібернетичних атак, інформаційних кампаній та гібридних форм конфлікту. Вони пропонують розширити поняття національної безпеки до соціальної стійкості, економічної витривалості та інформаційної гігієни, що свідчить про трансформацію ізраїльської доктрини від суто військової до комплексної безпекової моделі.

Акцентуємо увагу на одному із фундаментальних елементів становлення ізраїльської безпекової системи, а саме доктрині Давида Бен-Гуріона (першого прем'єр-міністра країни), сформованої наприкінці 40-х – на початку 50-х років XX ст., вона стала базовим ідеологічним та стратегічним підґрунтям ізраїльської безпекової політики. Її розробка була спричинена виникненням складних умов, тобто новостворена держава перебувала у стані постійної загрози з боку сусідніх арабських країн, а також не мала стратегічної глибини, зокрема, територія Ізраїлю була надзвичайно вузькою, а у деяких місцях лише довжиною кілька десятків кілометрів, у той час коли її населення не перевищувало 800 тисяч осіб [19]. Ця доктрина формувалася в умовах відсутності стратегічної глибини та багаточисельного вороже налаштованого оточення.

Попри те, що доктрина Бен-Гуріона була сформована в умовах класичних міждержавних загроз, її стратегічна гнучкість дозволила адаптувати базові принципи до нових реалій. Зокрема, ідея превентивного реагування трансформувалася у багатовимірну систему, яка охоплює не лише військові удари, а й інформаційне блокування, кібернетичне нейтралізування та дипломатичне ізолювання потенційного противника. Таким чином, історична доктрина стала платформою для формування сучасної моделі багатофакторної безпеки.

Вона базувалася на таких ключових принципах:

- Принцип про стримування супротивників через демонстрацію військової переваги. Ізраїль мав на меті переконати арабські держави, що будь-яка агресія буде надзвичайно дорогою та не вигідною для противників;
- Принцип превентивних дій, тобто доктрина передбачала завдання ударів на випередження у випадку концентрації сил противника. Це було спричинено тим, що Ізраїль не міг дозволити собі тривалої оборонної війни на власній території;
- Принцип швидкого перенесення бойових дій на територію ворога. Для Ізраїлю це дозволяло уникати тривалих руйнувань усередині країни та підтримувати стабільність тилу;
- Принцип масової мобілізації резервів. На той час людські ресурси були обмежені, армія повинна була спиратися на систему загальної військової служби та резервістів, здатних у короткі терміни посилити бойовий потенціал ЦАХАЛ;
- Принцип ролі зовнішньої підтримки. Бен-Гуріон усвідомлював значення міжнародних союзів, зокрема зі США та європейськими країнами, по-перше, для забезпечення військово-технічної допомоги, по-друге, для політичного прикриття на міжнародній арені [20].

Аналізуючи позитивні зміни після створення цієї доктрини, можна виділити, що у Шестиденній війні 1967 року підтвердилася ефективність принципу превентивних дій, а саме нанесений масований авіаудар по єгипетських, сирійських та йорданських силах, який приніс Ізраїлю успіх в цій війні. Негативні зміни, можна побачити, на прикладі війни Судного дня 1973 року де була виявлена певна вразливість доктрини, яка призвела до значних втрат Ізраїлю, а саме: у тій війні ізраїльська розвідка не змогла своєчасно виявити підготовку арабських держав до нападу. Після цього випадку доктрина Бен-Гуріона доопрацьовувалася та були внесені корективи, а саме про колосальна увага приділялася розвитку розвідувально-аналітичних структур, систем раннього попередження та постійної бойової готовності навіть у відносно мирний час [29].

У подальші десятиліття доктрина Бен-Гуріона еволюціонувала, пристосовуючись до нових викликів. Якщо на початковому етапі вона була спрямована проти регулярних армій сусідніх держав, то з кінця XX ст. акцент змістився на боротьбу з асиметричними загрозами (терористичними організаціями, партизанськими формуваннями, ракетними обстрілами з території Лівану та Сектора Газа). У цьому контексті принципи превентивності й швидкого реагування отримали нове значення, вони почали реалізовуватися через точкові спецоперації, цілеспрямовані ліквідації та розвиток технологій протиракетної оборони.

Таким чином, доктрина Бен-Гуріона являє собою не лише історичний фундамент безпекової політики Ізраїлю, але й динамічний концепт, що постійно адаптується до змін у характері загроз. Її ключове значення полягає у тому, що вона створила модель виживання малоресурсної держави в умовах постійної небезпеки, поєднавши військові, дипломатичні та соціальні компоненти у єдину систему національної безпеки [22].

Традиційний ізраїльський принцип превентивного удару, сформований ще в доктрині Бен-Гуріона, зазнав суттєвого переосмислення у XXI столітті. Зокрема, кіберзагрози та інформаційні війни вимагають не фізичного удару, а аналітичного реагування, захисту цифрової інфраструктури та інформаційної контрстратегії. Події 7 жовтня 2023 року, коли Ізраїль зазнав масованої атаки з боку ХАМАС, показали, що навіть за умов військової переваги держава може програти інформаційну війну, втративши підтримку міжнародної спільноти.

Це змусило ізраїльське керівництво переглянути механізми превентивності: від фізичного знищення загрози - до її нейтралізації в інформаційному та кіберпросторі. Зокрема, було посилено роль SIGINT, розширено функції кіберрозвідки та впроваджено алгоритми машинного навчання для прогнозування інформаційних атак.

У загальному плані Ізраїльська стратегія національної безпеки ґрунтується на трикутнику «військова міць – розвідка – дипломатія». Ця модель

дозволяє державі одночасно гарантувати фізичний захист, своєчасне попередження загроз і забезпечення міжнародної легітимності своїх дій.

Наприклад, військова складова реалізується через обов'язкову строкову службу, широку систему резерву та високий рівень бойової готовності. Для Ізраїлю збройні сили (ЦАХАЛ) - основний засіб стримування та безпосереднього захисту суверенітету. Обов'язкова служба, широка система резерву і високий рівень бойової готовності дають державі можливість швидкого реагування на класичні військові загрози і одночасних багатовекторних ескалацій [43]. Якщо ми говоримо про розвідку, то розвідувальний компонент представлений трьома провідними структурами, а саме: військовою розвідкою АМАН, зовнішньою розвідкою МОССАД та службою внутрішньої безпеки ШАБАК. Їхня діяльність спрямована на раннє виявлення загроз, аналітичне прогнозування та інформаційну основу для ухвалення політичних і військових рішень. У ізраїльській моделі голова військової розвідки часто виступає «національним оцінювачем», координуючи оцінки і прогнозні сценарії, що лягають в основу превентивних заходів. Це дозволяє приймати рішення про превентивні удари, спеціальні операції або дипломатичні кроки на основі аналітично обґрунтованих прогнозів. Таким чином, саме якісна координація між цими структурами дозволяє здійснювати превентивні дії, мінімізуючи стратегічні ризики для держави [38].

Важливим елементом є дипломатія, вона дозволяє не лише отримувати військово-технічну допомогу (зокрема від США), але й легітимізувати застосування сили на міжнародній арені. Дипломатія є ключовим елементом у формуванні регіональних союзів та збереженні співпраці з ЄС і НАТО, що дає змогу Ізраїлю уникати повної міжнародної ізоляції навіть під час жорстких військових кампаній [25]. Без ефективної дипломатії ізраїльська військова та розвідувальна міць мала б значно менший стратегічний ефект.

Ізраїль створив кілька практичних механізмів для синхронізації дій трьох компонентів. До найважливіших належать регулярні зустрічі керівників розвідувальних служб («Heads of Services Committee»), підкомітети з питань

розвідки при Раді національної безпеки та роль головного оцінювача («chief evaluator») у персоналії АМАН. Це дозволяє зменшувати інформаційні розриви між військовими, розвідкою та політичною верхівкою і прискорює ухвалення рішень у кризових ситуаціях.

Але у той самий час цей «трикутник» має і слабкі сторони, а саме перевантаження розвідки і людський фактор. Війна Судного дня 1973 року, а також масований напад 7 жовтня 2023 року на Ізраїль продемонстрували, що навіть розвинена система може допустити серйозні прорахунки через помилкові інтерпретації даних або організаційні збої [26]. Це критичний системний ризик, оскільки помилка в розвідці підриває легітимність превентивних дій і створює стратегічну вразливість. Аналіз останніх провалів вказує на потребу реформ у системі обміну інформацією та у процесах оцінювання ризиків.

Іншою слабкою стороною є дипломатичні втрати від «жорсткої» військової політики, бо масштабні операції нерідко призводять до зростання міжнародного тиску та критики, що зменшує впливовість на політичний простір [48]. Попри це, коли є баланс цих трьох компонентів Ізраїль залишається стійкою державою у ворожому регіональному середовищі, дотримуючись певних практичних способів таких як, превентивність з аналітичним підґрунтям, коли превентивна логіка має ґрунтуватися на контрверсійній аналітиці (кілька гіпотез, кілька варіантів інтерпретації), а не на єдиному висновку. Це забезпечує зниження ризику помилкових уявлень про наміри супротивника. Також процес політичної консолідації перед застосуванням сили та обов'язково розвідувальні органи повинні мати механізми перевірки альтернативних гіпотез для уникнення технологічної самовпевненості (тобто «якщо сенсори мовчать, загрози немає»). Практика останніх років показує необхідність таких контрмеханізмів.

Важливо зазначити, що ізраїльська стратегія не передбачає домінування одного з елементів трикутника, а базується на їх динамічному балансі залежно від типу загрози. Наприклад, у випадках терористичних атак пріоритет

надається розвідці та точковим операціям, тоді як у ситуаціях регіональної ескалації активізується дипломатичний канал, зокрема через посередництво США або ООН. Така адаптивність дозволяє Ізраїлю зберігати стратегічну ініціативу навіть у багатовекторному конфліктному середовищі.

Невід'ємною складовою національної безпеки, безумовно, є технологічні та кібернетичні аспекти безпеки. За останні три десятиліття Ізраїль перетворив технологічну експертизу на ключовий елемент національної оборони, держава наразі підтримує тісну кооперацію між військовими структурами, приватними оборонними й IT-компаніями, університетами. І цей процес дає змогу створювати високотехнологічні продукти (ППО, розвідка, кіберзахист) і експортні товари в кіберсекторі, що одночасно підвищують обороноздатність і забезпечують економічний ресурс для подальшого розвитку оборонних R&D-проектів [28]. Також Національна кіберстратегія поєднує державні інституції (наприклад, національний CERT), академію та бізнес. Як приклад функціональної кооперації «кібер-кластер» у м. Беер-Шева («CyberSpark»), де розташовані наукові центри, стартапи та державні структури, що опрацьовують питання національної кіберстійкості та реагування на інциденти. Такий підхід створює модель швидкого переходу від дослідження до операційних рішень і дозволяє інкорпорувати приватні інновації у військово-цифрову інфраструктуру [31].

Для того щоб у держави Ізраїлю була можливість діяти асиметрично, а саме нейтралізувати загрози ще на стадії планування атак противника, або завдавати точкових цифрових ударів по інфраструктурі супротивника, сигнальні служби та кібервідділи інтегровані у загальну архітектуру розвідки і оборони, розвідувальні дані («SIGINT»), кіберрозвідка використовуються для підтримки реального часу під час операцій, для захисту критичної інфраструктури та для інформаційної переваги в режимі «наближеного до бойових дій» аналізу [29].

Комерційний сектор виступає силовою підтримкою, за рахунок розвитку приватних кіберкомпаній, наприклад компанія «Check Point» забезпечила

Ізраїлю критичну масу компетенцій у мережевій безпеці, захисті кінцевих точок та криптографії [34]. І залучення ізраїльських ІТ-фахівців проходити військову службу у спеціалізованих військових підрозділах (зокрема, Unit 8200) створює та розвиває стартапи. І це породжує цикл, який посилює національну кіберстійкість у довгостроковій перспективі від кадрів до держави, від держави до бізнесу, від бізнесу до інновацій [31].

Ізраїльська кібердоктрина базується на принципі «активного захисту», що передбачає не лише реагування на атаки, а й проактивне виявлення загроз, проникнення в інфраструктуру противника та створення алгоритмів прогнозування. Впровадження штучного інтелекту у військову аналітику дозволяє автоматизувати процеси виявлення аномалій, моделювання сценаріїв та оптимізації рішень у режимі реального часу. Це перетворює кіберпростір на повноцінний театр бойових дій, де стратегія формується не генералами, а аналітичними системами.

Таким чином, тісна координація між розробниками, військовими та аналітичною спроможністю дозволяє підвищувати коефіцієнт розвитку технологічних можливостей, а особливо роботу протиповітряної оборони, яка відповідає за виявлення та перехоплення цілей воюючої сторони з повітря [32]. Багато військових вважають ППО «традиційним» видом оборони, але ефективність цього напрямку оборони значною мірою залежить від інтеграції з радаром, мережею спостереження та командними алгоритмами, тобто від цифрових рішень та алгоритмів обробки даних у реальному часі.

Зокрема, незалежно від значних успіхів у сфері технологій та кібернетики, ізраїльська стратегія національної безпеки стикається з низкою викликів. Ключовими серед них є масштаби сучасних атак, проблеми використання штучного інтелекту (ШІ), а також етичні та правові обмеження. Аналізуючи кібератаки проти Ізраїлю, можна виділити такий аспект, що ці атаки здійснюють як державні актори (Іран, Сирія та їхні союзники), так і недержавні угруповання (ХАМАС, «Хезболла», проксі-групи). Їх особливістю є багатовекторність, тобто одночасно використовується методи та спроби зламу

критичної інфраструктури (електромережі, транспорт), інформаційних кампаній. Тобто, вже кіберпростір перетворюється на ключовий елемент війни, а не допоміжну технологію [34]. Якщо розглядати кіберпростір з цього боку, Ізраїль став однією з перших країн, яка активно інтегрувала системи штучного інтелекту у сферу оборони. Це інтегрування допомогло аналізувати інформацію з перехоплених телефонних і цифрових комунікацій, ідентифікувати потенційних «бойовиків» серед населення, прогнозувати траєкторії ракет та мінометних обстрілів, оптимізувати роботи систем протиракетної оборони, таких як «Залізний купол» [40]. У висновку, використання штучного інтелекту надало можливість прискорювати процеси прийняття рішень. Наприклад, якщо раніше розвідка могла витратити дні, тижні на аналіз інформації, то наразі алгоритми штучного інтелекту опрацьовують мільйони сигналів за лічені години, що забезпечує перевагу для країни в умовах ведення війни.

Важливо розуміти, що «Залізний купол» є не лише технологічним рішенням, а й елементом психологічної стабільності суспільства. Його ефективність у перехопленні ракет створює відчуття захищеності серед населення, що знижує рівень паніки та сприяє збереженню функціональності державних інститутів під час ескалацій. Крім того, система дозволяє уряду уникати масштабних наземних операцій, зберігаючи міжнародну легітимність та мінімізуючи втрати серед цивільного населення.

Але треба звернути увагу, що широке застосування штучного інтелекту в умовах війни має як етичні, так і правові ризики. По-перше, існує постійна загроза порушення приватності та конфіденційності з юридичної точки зору (наприклад, використання алгоритмів для аналізу баз даних із зображеннями та приватними комунікаціями палестинців, що порушує правове поле людини та має правові наслідки). По-друге, штучний інтелект не завжди є точним та безпомилковим, а в умовах ведення війни при наданні фальшивої інформації це може призвести до невірних рішень, та страшних наслідків (наприклад, ідентифікація штучним інтелектом невинних, цивільних людей як потенційних терористів). І це вже буде не тільки етнічною проблемою, а й стратегічною

загрозою для країни, бо помилкові дії проти цивільних можуть призвести до порушення міжнародного гуманітарного права, ескалації конфлікту та втрати міжнародної підтримки.

Загроза втрати міжнародної підтримки є одним із важливих викликів, тому що Ізраїль має певну залежність від імпорту ключових компонентів і співпраці з іноземними партнерами. Критичні елементи (наприклад, мікročіпи для систем штучного інтелекту, або складні сенсори для радарів) часто надходять від закордонних компаній, і втрата цієї міжнародної технологічної співпраці створює ризик стратегічної вразливості, якщо зміниться політична кон'юнктура, або будуть введені торговельні обмеження [35].

Таким чином, у наші часи для Ізраїлю актуальним є розроблення національних стандартів, методик використання штучного інтелекту у військових цілях, які відповідали б міжнародному гуманітарному праву. В інакшому випадку застосування сучасних інструментів та технологій для аналітики без чітких етичних і правових рамок може підірвати дипломатичну позицію країни та змусить її постійно підтримувати баланс між оперативністю, ефективністю своїх новітніх технологічних рішень та збереженням міжнародної легітимності.

Переходячи до питання створення ефективної протиракетної оборони в Ізраїлі треба зауважити, що воно стало актуальним після Другої ліванської війни 2006 року, коли «Хезболла» випустила понад 4 тисячі ракет по північних районах країни. Це продемонструвало одразу кілька стратегічних вразливостей, а саме: відсутність достатніх засобів перехоплення короткодіапазонних ракет, нездатність традиційної ППО реагувати на масовані обстріли, і у висновку після цього значний психологічний тиск на цивільне населення [36].

Проаналізувавши передумови створення «Залізного купола», варто зазначити, що ще з початку 2000-х років Ізраїль стикався з регулярними обстрілами з території Сектора Газа саморобними ракетами «Касам». Їхня дальність і точність були обмеженими, але вони створювали ефект постійної нестабільності та підживляли довіру населення до здатності держави гарантувати

базову безпеку. Таким чином, ситуація формувала політичний тиск на уряд і примушувала військове командування шукати нове рішення, яке дозволило б мінімізувати загрозу від ракет малої дальності [37]. Особливістю цих загроз була їхня асиметричність, тобто дешеві, примітивні снаряди коштували супротивникам у рази менше, ніж потенційні витрати Ізраїлю на їхнє знищення, або відновлення пошкодженої інфраструктури. Таким чином, виникла «стратегія виснаження» - противники намагалися завдавати непропорційної шкоди мінімальними ресурсами. І це створювало ризик «економічної пастки», у якій навіть високотехнологічна армія не могла забезпечити повний захист населення традиційними методами [38].

Крім військових чинників, у розробленні та прийнятті рішення брали участь і політичні. Тому що постійні обстріли південних міст, мали значний резонанс у суспільстві, формували соціальну напругу та політичні протести. З метою забезпечення внутрішньополітичної стабільності й легітимності було необхідно знайти дієвий інструмент захисту цивільного населення, і саме тому проєкт системи протиракетної оборони отримав пріоритетне державне фінансування [39].

Узагальнюючи вищесказане можемо зробити висновок, що система «Залізний купол» була створена не лише як військово-технічне рішення, але і як соціально-політичний проєкт, покликаний забезпечити відчуття безпеки у населення, зняти тиск із політичного керівництва та створити умови для стратегічної гнучкості у відносинах із сусідами. Його поява стала яскравим прикладом того, як у сучасних конфліктах психологічний та політичний вимір безпеки може бути не менш важливим, ніж технічний [40].

«Залізний купол» складається з трьох основних компонентів, це – радар «EL/M-2084», який виявляє запуск і визначає траєкторію ракети; система управління боєм (BMC), що аналізує дані, розраховує ймовірну точку падіння та приймає рішення про перехоплення та пускові установки «Tamir Interceptor Missiles», які здійснюють перехоплення цілі.

Ключова інновація полягає в алгоритмах селекції, система «Залізний купол» перехоплює лише ті ракети, що становлять загрозу для населених пунктів або критичної інфраструктури, ігноруючи ті, що впадуть у безлюдних районах. Це суттєво знижує фінансову вартість експлуатації [49]. Комплекс є мобільним і може розгортатися на будь-яких ділянках території. Кожна батарея включає кілька пускових установок із 20 ракетами-перехоплювачами в кожній. Мережа таких батарей створює багаторівневий захист, що дозволяє адаптувати систему до різних сценаріїв бойових дій [42]. Управління боєм у системі «Залізний купол» здійснюється за допомогою автоматизованих алгоритмів, які інтегрують дані з радарів і сенсорів у реальному часі. Нові версії програмного забезпечення використовують елементи машинного навчання для підвищення точності прогнозу траєкторій та пріоритетності цілей, і це дозволяє зменшувати ймовірність помилкових перехоплень і підвищує ефективність під час масованих обстрілів [34].

Але навіть попри технічну досконалість, система має низку обмежень. По-перше, кожен перехоплювач коштує десятки тисяч доларів, тоді як саморобні ракети коштують сотні. Це створює дисбаланс у «вартості оборони». По-друге, масовані обстріли можуть перевантажити систему, оскільки одночасна кількість цілей перевищує технічні можливості батареї. По-третє, ефективність залежить від щільності розгортання батарей, що вимагає значних інвестицій [40].

Зауважимо, що розробку системи фінансувала держава Ізраїль у тісній співпраці зі США. Американська підтримка забезпечила не лише фінансування, а й спільні науково-дослідні програми та виробництво окремих елементів. Зокрема, компанія «Raytheon Technologies» є партнером «Rafael» у виробництві ракет-перехоплювачів «Tamir» для ізраїльських та американських армій [37].

Оцінюючи ефективність системи «Залізного купола» в бойових умовах, треба виділити аспект її багатовимірний характер, який включає в себе техніко-операційні показники (коефіцієнт перехоплень), операційно-стратегічні наслідки (зменшення людських втрат і руйнувань), економічно-політичні

ефекти (вартість захисту та її вплив на політичні рішення) та психологічний вплив на суспільство.

Проаналізуємо наявний стан справ, перші бойові застосування «Залізного купола» у 2011–2012 рр. продемонстрували працездатність концепції селективного перехоплення, тобто система відпрацьовує виявлення запуску, розрахунок траєкторії та селекцію цілей таким чином, щоб перехоплювати лише ті снаряди, котрі реально загрожують населеним пунктам, або об'єктам інфраструктури. За офіційними та публічними оцінками, у ключових епізодах (зокрема 2014 р.) показники успішності перехоплень оцінювалися в діапазоні близько 80–90 % по цілях, що становили загрозу цивільним районам [35][38].

Ефективні перехоплення мали прямий вплив на хід операцій і стратегічні рішення, знижувалася кількість загиблих і поранених серед цивільного населення та обмежувалися руйнування інфраструктури. Це дало ізраїльському керівництву оперативний простір для формування зваженої політики відповіді (наприклад, робити більш точкові відповіді, а не широкомасштабну ескалацію). Під час конфліктів 2012 та 2014 рр. наявність системи «Залізного купола» створювала баланс для дипломатичних і політичних маневрів, зменшуючи терміновість вимог негайної помсти і дозволяючи планувати заходи з урахуванням міжнародної реакції. Також система забезпечила не лише фізичний захист, але й істотне посилення психологічної стійкості населення, тому що можливість будувати повсякденне життя під час обстрілів знижує рівень паніки та підвищує соціальну стабільність. Це, у свою чергу, має ключове значення для довіри до державних інститутів та внутрішньої легітимності керівництва під час кризових періодів [39].

Але незважаючи на високі показники ефективності, експлуатаційна модель «Залізного купола» має суттєві економічні тривожні нюанси, одинична вартість перехоплювача «Tamir» значно перевищує вартість саморобних ракет та мінометних снарядів, що їх використовують противники. Це породжує концептуальну проблему «паритету вартості», що в результаті створює значну економічну навантаженість на оборонну систему [1]. У масштабних ракетних

кампаніях витрати на перехоплення можуть стати відчутною статтею бюджету оборони та вимагати ставити пріоритет в застосування батарей установки.

Практика свідчить, що окрема батарея «Залізного купола» має кінцеву пропускну здатність, бо масований, одночасний запуск великої кількості ракет може тимчасово перевантажити конкретну батарею. Саме тому концепція багатошарової оборони, а саме поєднання системи «Залізного купола» з іншими системами класу «Праща Давида», «Стріла» тощо є критичною для забезпечення стійкої відповіді на спектр загроз різної дальності та інтенсивності [35][37]. Розгортання мережі батарей з урахуванням ймовірнісних сценаріїв уразливості дозволяє мінімізувати ризик «прогалин» у захисті. Необхідно підкреслити, що публічні рейтинги ефективності (80–90 %) часто базуються на офіційних повідомленнях і відкритих джерелах, які іноді узагальнюють, або фільтрують дані за оперативними причинами. Тому з академічної точки зору коректніше говорити про діапазон ефективності й підкріплювати висновки крос-перевіренними джерелами (офіційні звіти виробника, незалежні аналітичні оцінки та підсумки післяопераційних розслідувань) [5]. Також аналітики (зокрема U. Rubin) наголошують на потребі оцінки не лише процентного показника перехоплень, а й нарахування «збережених ризиків», тобто того, які саме ушкодження було запобігнуто і якою була ймовірність ураження за відсутності системи [7].

Отже, система «Залізний купол» показала реальну операційну цінність як компонент оборонної стратегії Ізраїлю. Цей винахід підвищив захищеність цивільного населення, дав час на політичне реагування й зменшив прямі людські втрати у великих конфліктах. Водночас його довгострокова ефективність залишається залежною від економічної витримки, щільності розгортання батарей і інтеграції в багатошарову систему протиракетної оборони. Ці висновки мають пряме значення для України, тому що технологічний захист населення є корисним, але він не може замінити політичних і стратегічних рішень щодо попередження загроз і збереження міжнародної підтримки.

Також, доречно згадати про роль громадянського суспільства у формуванні безпекової політики Ізраїлю. У системі національної безпеки Ізраїлю громадянське суспільство відіграє не лише роль об'єкта захисту, а й активного суб'єкта стратегічного впливу. Така модель сформувалася історично, починаючи з моменту проголошення незалежності у 1948 році, коли новостворена держава опинилася в умовах багатовекторної загрози з боку сусідніх країн, внутрішньої нестабільності та обмежених ресурсів. Відсутність стратегічної глибини, невелика чисельність населення та постійна потреба в мобілізації зумовили необхідність залучення широких верств громадян до оборонних процесів. Саме тому в Ізраїлі була запроваджена система загальної військової служби, яка охоплює як чоловіків, так і жінок, а також резервістська модель, що дозволяє мобілізувати значну частину населення протягом кількох годин. Це створило передумови для формування специфічної культури безпеки, в якій кожен громадянин розглядається як потенційний учасник оборони держави, а сама безпека стала не лише функцією армії, а й соціальною нормою.

У ХХІ столітті роль громадянського суспільства в ізраїльській безпековій політиці значно розширилася. Високий рівень залученості громадян до резервістської служби, волонтерських ініціатив, інформаційного спротиву та публічних обговорень безпекових рішень створює унікальну модель «громадянської безпеки». Після кожного масштабного конфлікту - зокрема після Другої ліванської війни 2006 року, операцій «Литий свинець» (2008–2009), «Захисний край» (2014), «Стійка скеля» (2021) та ескалацій у секторі Газа - ізраїльські громадяни активно реагували на дії уряду, вимагаючи прозорості, ефективності та моральної відповідності застосованих заходів. Це проявляється у формуванні громадських комітетів, участі експертів у засіданнях Кнесету, публічних дебатах у ЗМІ та соціальних мережах, а також у впливі на кадрові рішення в силових структурах. Таким чином, громадянське суспільство стало не лише джерелом легітимності для безпекової політики, а й механізмом її корекції.

Особливу роль у цьому процесі відіграє резервістська система. В Ізраїлі більшість громадян проходять строкову службу у віці 18–21 років, після чого регулярно залучаються до навчань, тренувань та бойових завдань. Це створює постійний зв'язок між армією та суспільством, формує високий рівень довіри до силових структур і забезпечує оперативну мобілізацію у разі загрози. Резервісти не лише виконують військові функції, а й виступають носіями безпекової культури у цивільному житті - як викладачі, підприємці, журналісти, громадські діячі. У періоди ескалації вони часто стають ініціаторами волонтерських кампаній, інформаційного спротиву, психологічної підтримки постраждалих та логістичної допомоги армії. Це дозволяє забезпечити багаторівневу стійкість держави - як у фізичному, так і в соціальному вимірі.

Громадянське суспільство також активно впливає на стратегічні рішення. Наприклад, після операції «Захисний край» у 2014 році в ізраїльському суспільстві розгорнулися масштабні дебати щодо доцільності тривалих наземних операцій, ефективності системи «Залізний купол» та моральних аспектів цілеспрямованих ліквідацій. У результаті було переглянуто низку тактичних підходів, посилено роль точкових ударів, розширено функції розвідки та впроваджено нові алгоритми селекції цілей. Громадськість вимагала не лише військової ефективності, а й дотримання міжнародного гуманітарного права, що змусило уряд враховувати дипломатичні наслідки своїх дій. Таким чином, стратегічна гнучкість Ізраїлю базується не лише на технологічній перевазі, а й на здатності адаптуватися до суспільних очікувань.

Окремим аспектом є соціальна стійкість - здатність населення зберігати функціональність під час криз. Ізраїльський досвід показує, що навіть у періоди масованих обстрілів, як це було у 2012, 2014 та 2023 роках, громадянське суспільство здатне забезпечити стабільність, уникнути паніки та підтримати державні інститути. Це досягається через систему громадянської освіти, тренінги з реагування на надзвичайні ситуації, розвиток інформаційної гігієни та психологічної підтримки. Волонтерські організації, такі як Magen David

Adom, United Hatzalah, ZAKA, відіграють ключову роль у забезпеченні медичної допомоги, евакуації, логістики та комунікації. Усе це формує багатовимірну модель безпеки, в якій держава та суспільство функціонують як єдина система [50].

Водночас, ізраїльське громадянське суспільство стикається з низкою викликів. Політична поляризація, що посилилася після протестів проти судової реформи у 2023 році, створює ризики для єдності у питаннях безпеки. Частина населення критикує політику цілеспрямованих ліквідацій, масштабні військові кампанії та порушення прав людини, що може впливати на міжнародну репутацію держави. Активна участь громадян у цифровому просторі створює ризики поширення фейкової інформації, маніпуляцій, втручання іноземних акторів. Це вимагає постійного оновлення механізмів взаємодії між державою та суспільством, розвитку критичного мислення, інформаційної безпеки та етичного регулювання цифрового середовища.

Ізраїльський досвід є надзвичайно цінним для України, яка перебуває у стані повномасштабної війни з Російською Федерацією. Українське суспільство також демонструє високий рівень мобілізації - через тероборону, волонтерство, інформаційний спротив, психологічну підтримку. Проте для забезпечення довгострокової стійкості необхідно інституціоналізувати ці процеси, створити модель громадянської безпеки, інтегрувати громадські ініціативи у стратегічне планування та забезпечити демократичний контроль над силовими структурами. Ізраїль показує, що безпека - це не лише армія, а й довіра, участь і стійкість суспільства. Саме тому вивчення ізраїльського досвіду може стати основою для формування української моделі національної безпеки, яка поєднує технологічну ефективність, стратегічну гнучкість та соціальну легітимність.

Висновки до розділу 2

Розгляд історичних етапів формування та сучасних трансформацій стратегії національної безпеки Ізраїлю дозволяє зробити низку комплексних

висновків, що мають як теоретичне, так і прикладне значення для розуміння логіки стратегічного мислення в умовах постійної загрози. Ізраїльська модель безпеки демонструє унікальну здатність до адаптації, поєднуючи спадковість базових принципів із гнучкістю реагування на нові типи викликів. Вона формувалася не як статична система, а як динамічна стратегія, що змінювалася під впливом воєн, політичних криз, технологічного прогресу та соціальних трансформацій.

На етапі становлення держави (1948–1973) стратегія безпеки Ізраїлю була зосереджена на забезпеченні виживання в умовах геополітичної ізоляції та чисельної переваги противника. Доктрина Бен-Гуріона, сформована в цей період, заклала фундаментальні принципи: превентивність, тотальна мобілізація, стратегічна гнучкість та опора на внутрішні ресурси. Війни за незалежність, Шестиденна війна та Війна Судного дня стали не лише військовими конфліктами, а й етапами стратегічного переосмислення, що призвело до інституціоналізації безпекової політики та формування професійної армії.

У подальші десятиліття (1980–2000-ті роки) Ізраїль зіткнувся з новими формами загроз - недержавними акторами, терористичними угрупованнями, інформаційними кампаніями. Це зумовило перехід від класичних міждержавних конфліктів до асиметричних форм протистояння. Ліванська війна 1982 року, Друга ліванська війна 2006 року та численні операції у секторі Газа стали прикладами боротьби з мобільними, ідеологічно мотивованими противниками, що не підпадають під традиційні моделі стримування. У відповідь Ізраїль розробив нові тактики - точкові ліквідації, глибоку розвідку, інформаційне блокування, а також активізував дипломатичні канали для легітимізації своїх дій.

У XXI столітті стратегія національної безпеки Ізраїлю набула багатовимірного характеру. Вона охоплює не лише військову силу, а й кібернетичну безпеку, штучний інтелект, протиракетну оборону, інформаційний захист та соціальну стійкість. Розвиток таких структур, як Unit

8200, CyberSpark, Check Point, свідчить про перехід до технологічної моделі безпеки, де ключову роль відіграють аналітичні системи, алгоритми прогнозування та цифрові платформи. Система «Залізний купол» стала не лише технічним рішенням, а й елементом психологічної стабільності, що дозволяє зберігати функціональність суспільства під час ескалацій.

Окрему увагу слід приділити ролі громадянського суспільства у формуванні безпекової політики. Ізраїльська модель передбачає активну участь громадян у резервістській службі, волонтерських ініціативах, інформаційному спротиві та публічному контролю над силовими структурами. Це створює унікальну модель «громадянської безпеки», яка поєднує державну та суспільну відповідальність за збереження національної стійкості. Такий підхід забезпечує не лише фізичну оборону, а й соціальну легітимність стратегічних рішень, що є критично важливим у демократичному суспільстві.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ізраїльська стратегія національної безпеки є прикладом адаптивної, багатофакторної та інституційно вкоріненої моделі, здатної ефективно реагувати на класичні, асиметричні та гібридні загрози. Її еволюція демонструє, що успішна безпекова політика потребує не лише військової потужності, а й стратегічного мислення, технологічної інноваційності, дипломатичної гнучкості та соціальної інтеграції. У цьому контексті досвід Ізраїлю є надзвичайно цінним для України, яка перебуває у стані тривалого збройного конфлікту та потребує формування власної моделі національної безпеки. У наступному розділі буде здійснено порівняльний аналіз ізраїльської та української стратегій з метою виявлення релевантних практик для адаптації в українському контексті.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ АДАПТАЦІЇ ІЗРАЇЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНИ

3.1. Порівняльний аналіз безпекових загроз та викликів Ізраїлю та України

Національна безпека держави є багатовимірним поняттям, що охоплює здатність політичної системи, армії, суспільства та інфраструктури протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам. У сучасному світі ці загрози набувають дедалі складнішого характеру - вони не обмежуються військовим вторгненням, а включають кібернетичні атаки, інформаційні маніпуляції, економічний тиск, дипломатичну ізоляцію, терористичну активність та соціальну дестабілізацію. Ізраїль та Україна - дві держави, які функціонують у постійно ворожому середовищі, змушені адаптувати свої моделі безпеки до умов багаторівневої загрози. Їхній досвід є унікальним і заслуговує на порівняльний аналіз.

Ізраїль, з моменту проголошення незалежності у 1948 році, перебуває у стані перманентного конфлікту з низкою сусідніх країн та недержавних акторів. Його географічне положення - у центрі Близького Сходу, без стратегічної глибини - створює постійну вразливість. Протягом перших трьох десятиліть Ізраїль вів класичні міждержавні війни: війна за незалежність, Суецька криза, Шестиденна війна, Війна Судного дня. Усі вони мали ознаки масштабного зіткнення регулярних армій, із застосуванням бронетехніки, авіації, артилерії. Проте після укладення мирних угод з Єгиптом та Йорданією, а також після ослаблення Сирії, міждержавна загроза втратила свою домінуючу роль [10].

На зміну їй прийшли недержавні та гібридні загрози. ХАМАС, Хезболла, Ісламський джихад - це угруповання, які не мають чіткої територіальної прив'язки, не підпадають під класичні норми міжнародного права, а їхня ідеологічна мотивація ускладнює дипломатичне врегулювання. Їхня тактика

включає ракетні обстріли цивільних територій, терористичні акти, тунельні проникнення, використання живого щита, інформаційні кампанії. Ізраїль відповідає на них через точкові ліквідації, спецоперації, розвиток розвідки, кібербезпеки та системи протиракетної оборони. Армія оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) функціонує як гнучка, багатофункціональна структура, здатна швидко адаптуватися до змін у бойовій обстановці. Вона інтегрує розвідку, авіацію, кіберпідрозділи, резервістів, аналітичні центри [15].

Україна, зіткнувшись із масштабною міждержавною агресією з боку Російської Федерації, реалізує іншу модель - оборонну, мобілізаційну, коаліційну. З 2014 року, після анексії Криму та початку війни на Донбасі, Україна перебуває у стані гібридного конфлікту, який у 2022 році переріс у повномасштабне вторгнення. Це створило унікальний тип війни - фронтову, затяжну, багатовимірну, що включає артилерійські дуелі, танкові прориви, дрони, ракетні удари, окопну війну, контрнаступи та оборону міст. Українська армія змушена адаптуватися до умов виснаження, нестачі ресурсів, постійної ротації та необхідності інтеграції цивільного населення у процеси оборони.

Громадська мобілізація є спільною рисою обох країн. В Ізраїлі кожен громадянин проходить військову службу, резервісти регулярно залучаються до навчань, суспільство мобілізоване на рівні культури. Це створює високий рівень готовності, психологічної стійкості, довіри до армії. Війна сприймається не як виняток, а як постійний стан, що формує унікальну «культуру безпеки». В Україні війна стала шоком, але з часом перетворилася на фактор національного єднання. Волонтерський рух, тероборона, підтримка армії, інформаційна мобілізація - усе це свідчить про формування нової моделі громадянської участі у безпеці. Проте тривалість конфлікту, втрати, соціальна втома створюють ризики демобілізації, що потребує стратегічної комунікації, психологічної підтримки та інституційної стабільності.

Кібернетичні та інформаційні загрози стали окремим фронтом сучасної війни. Ізраїль має централізовану, наступальну модель кібербезпеки, що включає державу, армію, бізнес і науку. Його досвід у створенні

кібердиректорату, Unit 8200, цифрової дипломатії, інформаційних кампаній проти терористичних угруповань є унікальним. Україна, зіткнувшись із масованими кібератаками з боку РФ, формує власну модель цифрового спротиву - через CERT-UA, Brave1, волонтерські IT-ініціативи, стратегічні комунікації. Обидві країни усвідомлюють, що перемога у війні за свідомість є не менш важливою, ніж перемога на полі бою.

Інституційна культура управління конфліктом також суттєво відрізняється. Ізраїль має централізовану, технологічно інтегровану систему оборони, де всі компоненти - армія, розвідка, політичне керівництво, кіберструктури - діють як єдиний механізм. Це дозволяє оперативно приймати рішення, координувати дії, адаптувати тактику до змін у бойовій обстановці. Україна функціонує в умовах багаторівневої координації - між Генеральним штабом, Міністерством оборони, Офісом Президента, міжнародними партнерами, волонтерськими структурами. Така модель є більш гнучкою, але водночас вразливою до фрагментації, дублювання функцій та затримок у прийнятті рішень.

Юридичний вимір війни також відіграє важливу роль. Ізраїль, ведучи бойові дії проти недержавних акторів, змушений постійно обґрунтовувати свої дії в міжнародному правовому полі - зокрема, щодо пропорційності, вибору цілей, захисту цивільного населення. Це формує складну систему внутрішнього контролю, юридичного супроводу операцій, публічної звітності. Україна, як держава, що захищається від зовнішньої агресії, має широку міжнародну легітимність, але також стикається з викликами - зокрема, щодо поводження з військовополоненими, захисту прав цивільних, відповідальності за бойові дії на окупованих територіях.

Ізраїльська стратегічна культура формувалася під впливом екзистенційної загрози, що супроводжувала державу з моменту її заснування. Виживання стало не просто політичним імперативом, а глибоко вкоріненим суспільним консенсусом. Це проявляється у високому рівні довіри до армії, готовності громадян до участі в обороні, підтримці превентивних дій та толерантності до

жорстких заходів безпеки. Армія в Ізраїлі не є ізольованим інститутом - вона інтегрована в політичну систему, економіку, освіту, технологічний сектор. Військова служба є обов'язковою для більшості громадян, що створює унікальний зв'язок між армією та суспільством, формує горизонтальні зв'язки, які зміцнюють національну єдність.

Українська стратегічна культура, навпаки, тривалий час була мирною, з орієнтацією на дипломатичне вирішення конфліктів, багатовекторність, баланс між Сходом і Заходом. Війна стала радикальним зламом цієї парадигми. З 2014 року, а особливо після 2022-го, в Україні формується нова стратегічна культура - культура спротиву, мобілізації, самозахисту. Армія, яка раніше сприймалася як бюрократична структура, перетворилася на символ національного спротиву. Зросла довіра до ЗСУ, активізувалося волонтерство, з'явилися нові форми громадянської участі - від збору коштів до участі в інформаційних кампаніях. Проте ця культура ще не стабілізована - вона перебуває у процесі формування, і її майбутнє залежить від здатності держави забезпечити інституційну підтримку, правову захищеність, соціальну реінтеграцію ветеранів [19].

Цивільно-військові відносини в Ізраїлі є прикладом ефективної демократичної моделі контролю над армією без втрати оперативності. Політичне керівництво формує стратегічні цілі, але армія має автономію у тактичному плануванні. Водночас, існує система парламентського контролю, громадського моніторингу, правового регулювання. Це дозволяє уникати надмірної мілітаризації, зберігати баланс між безпекою та правами людини. В Україні, де армія перебуває у стані постійної мобілізації, цивільно-військові відносини також еволюціонують. З одного боку, зростає вплив військових на політичні рішення, з іншого - зберігається демократична структура управління. Важливо забезпечити прозорість, підзвітність, ефективну комунікацію між армією, урядом і суспільством, щоб уникнути ризиків авторитарного дрейфу під прикриттям безпеки.

Адаптивність є ключовим чинником стійкості до загроз. Ізраїль демонструє високу здатність до швидкої перебудови тактики, технологій,

управлінських моделей. Наприклад, після масованих ракетних обстрілів з Гази було оперативно розгорнуто систему «Залізний купол», яка стала символом технологічної переваги. Після атак на кіберінфраструктуру - створено кібердиректорат, що координує захист усіх секторів. Україна також демонструє адаптивність - створення тероборони, цифрових платформ, мобільних додатків для координації дій, використання дронів, інтеграція західного озброєння. Проте адаптація в умовах виснаження, нестачі ресурсів і постійного тиску є складнішим процесом, що потребує системної підтримки, стратегічного планування та інституційної гнучкості.

Стійкість до багатовимірних загроз - це здатність держави функціонувати в умовах одночасного тиску на різних фронтах: військовому, інформаційному, кібернетичному, економічному, соціальному. Ізраїль виробив модель багаторівневої стійкості, де кожен сектор - від енергетики до освіти - має протоколи реагування, резервні системи, симуляційні моделі. Україна, перебуваючи у стані масштабної війни, також формує елементи стійкості - енергетичні резерви, цифрову безпеку, психологічну підтримку, правову адаптацію. Проте для повноцінної стійкості потрібна інтеграція всіх секторів у єдину систему національної безпеки, що включає не лише армію, а й економіку, культуру, освіту, медицину, інфраструктуру [12].

Геополітичне положення держави є одним із ключових чинників, що визначає характер її національної безпеки, типи загроз, стратегічні пріоритети та інституційні механізми реагування. Ізраїль та Україна, попри суттєві відмінності у масштабах, історії, політичній культурі та міжнародному статусі, мають спільну рису - функціонування в умовах постійної зовнішньої загрози, що формує специфічну безпекову логіку. Обидві держави розташовані на геополітичних межах між ворожими або нестабільними регіонами, що зумовлює необхідність постійної мобілізації, стратегічної гнучкості та багатовекторної дипломатії.

Ізраїль розташований у південно-західній Азії, на стику Близького Сходу та Середземноморського регіону. Його територія є порівняно невеликою -

близько 22 тисяч квадратних кілометрів, без стратегічної глибини, що створює вразливість перед масованими атаками. З моменту проголошення незалежності у 1948 році Ізраїль опинився в оточенні ворожих арабських країн, які не визнавали його легітимність. Єгипет, Сирія, Йорданія, Ірак, Ліван - усі вони брали участь у війнах проти Ізраїлю, що сформувало доктрину виживання як основу безпекової політики. Географічна близькість до конфліктних зон, таких як Сектор Газа, Західний берег, Голанські висоти, створює постійну загрозу терористичних атак, ракетних обстрілів та інфільтрації бойовиків.

Україна, натомість, розташована у Східній Європі, на перетині інтересів Росії, Європейського Союзу, НАТО та Чорноморського регіону. Її територія значно більша - понад 600 тисяч квадратних кілометрів, що забезпечує певну стратегічну глибину, але водночас створює складність у захисті протяжних кордонів. З 2014 року Україна перебуває у стані гібридної війни з Російською Федерацією, яка окупувала Крим та розв'язала збройний конфлікт на Донбасі. Повномасштабне вторгнення у 2022 році перетворило Україну на театр великої війни в центрі Європи, що радикально змінило її стратегічне положення - від буферної держави до форпосту західної безпеки [51].

Геополітичне оточення Ізраїлю характеризується високим рівнем нестабільності, конфліктності та ідеологічної ворожнечі. Більшість сусідніх держав або перебувають у стані внутрішньої кризи (Сирія, Ліван), або мають історію конфліктів з Ізраїлем (Єгипет, Йорданія, Іран). Водночас, останніми роками відбулися позитивні зрушення - укладення Авраамських угод з ОАЕ, Бахрейном, Суданом і Марокко у 2020 році стало проривом у регіональній дипломатії. Це дозволило Ізраїлю частково змінити геополітичну конфігурацію, створити нові альянси та зменшити рівень ізоляції. Проте загроза з боку Ірану, який підтримує Хезболлу та ХАМАС, залишається ключовим викликом, що визначає стратегічне мислення ізраїльського керівництва.

Україна, навпаки, має потенційно сприятливе геополітичне оточення на заході - Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія - всі вони є членами ЄС і НАТО, що забезпечує тилову підтримку, гуманітарну допомогу та логістичні

коридори. Проте східний напрямок - Росія та Білорусь - є джерелом постійної загрози. Російська Федерація не лише веде активні бойові дії, а й здійснює інформаційний, енергетичний та дипломатичний тиск. Білорусь, як союзник Росії, використовується як плацдарм для атак, що створює додаткову вразливість. Таким чином, геополітичне положення України є подвійним: з одного боку - підтримка Заходу, з іншого - агресія зі Сходу.

Ізраїльська стратегія безпеки формується в умовах постійної загрози з боку недержавних акторів, які діють на території сусідніх країн або всередині контрольованих зон. Це зумовлює необхідність точкових операцій, глибокої розвідки, превентивних ударів та високої мобільності. Українська стратегія, натомість, орієнтована на стримування регулярної армії, захист території, мобілізацію населення та міжнародну підтримку. Водночас, обидві держави стикаються з гібридними загрозами - кібератаками, інформаційними кампаніями, дипломатичним тиском - що вимагає багатовекторної відповіді.

Географічні чинники також відіграють важливу роль. Ізраїль має доступ до Середземного моря, що забезпечує логістичні можливості, морську безпеку та енергетичну незалежність (зокрема через розробку газових родовищ). Україна має вихід до Чорного моря, але втрата контролю над Кримом і блокада портів з боку РФ обмежують її морські можливості. Водночас, Україна має широку сухопутну межу з ЄС, що дозволяє інтегруватися у європейські безпекові структури.

У стратегічному вимірі Ізраїль функціонує як держава з високим рівнем автономності - він не є членом жодного військового альянсу, але має стратегічне партнерство зі США. Це дозволяє йому зберігати гнучкість у прийнятті рішень, водночас отримуючи військову та технологічну підтримку. Україна, навпаки, прагне інтегруватися у НАТО та ЄС, що передбачає адаптацію до колективних стандартів, але водночас обмежує швидкість прийняття рішень у кризових ситуаціях. Водночас, прагнення до інтеграції є важливим чинником стабілізації внутрішньої політики та модернізації сектору безпеки [40].

Таким чином, геополітичне оточення та стратегічне положення Ізраїлю та України формують різні моделі безпеки: ізраїльську - автономну, мобільну, превентивну; українську - коаліційну, оборонну, мобілізаційну. Водночас, обидві держави демонструють здатність до адаптації, стратегічного мислення та інтеграції суспільства у процеси забезпечення національної безпеки. У наступних підпунктах буде здійснено порівняння конкретних типів загроз, інституційних відповідей та можливостей адаптації ізраїльського досвіду в українському контексті.

Для наочної демонстрації ключових відмінностей і спільних рис геополітичного положення Ізраїлю та України доцільно звернутися до порівняльної таблиці (табл.3.1). Вона узагальнює стратегічні параметри, що впливають на формування моделей національної безпеки обох держав, і дозволяє чітко окреслити контекст, у якому функціонують їхні оборонні системи.

Таблиця 3.1

Порівняльна таблиця: Геополітичне положення Ізраїлю та України

Параметр	Ізраїль	Україна
Географічне розташування	Південно-західна Азія, Близький Схід	Східна Європа, межа між ЄС і РФ
Територія	~22 тис. км ² , без стратегічної глибини	~603 тис. км ² , наявна стратегічна глибина
Типи сусідів	Ворожі або нестабільні: Сирія, Ліван, Іран, частково Єгипет, Йорданія	Захід - союзники (Польща, Румунія), Схід - агресори (РФ, Білорусь)
Доступ до моря	Середземне море - стабільний вихід	Чорне море - частково заблокований, втрачено контроль над Кримом
Стратегічна вразливість	Вузька територія, близькість до фронтів,	Протяжні кордони, вразливість до вторгнень і

	ризик масованих атак	ракетних ударів
Типи загроз	Терористичні угруповання, недержавні актори, ракетні обстріли, кібератаки	Повномасштабна війна з РФ, гібридні атаки, кібератаки, інформаційна війна
Міжнародні союзи	Не входить до альянсів, стратегічне партнерство з США	Прагне вступу до НАТО та ЄС, підтримка з боку західних країн
Дипломатичне оточення	Часткова нормалізація (Авраамські угоди), але зберігається регіональна напруга	Активна дипломатія, підтримка ООН, ЄС, G7, але залежність від зовнішніх рішень
Модель безпеки	Автономна, превентивна, технологічно насичена	Коаліційна, оборонна, мобілізаційна
Інституційна автономність	Висока: самостійне прийняття рішень, незалежна розвідка	Часткова: залежність від міжнародної координації, реформування сектору

Як видно з таблиці, Ізраїль та Україна мають суттєві відмінності у масштабах, союзах та типах загроз, проте обидві держави функціонують у складному геополітичному середовищі, що вимагає постійної адаптації. Ізраїльська модель базується на автономності, превентивності та технологічній перевазі, тоді як українська - на коаліційній підтримці, мобілізаційній готовності та стратегічному стримуванні. Водночас, спільним для обох країн є високий рівень загроз з боку недержавних акторів, кібератак, інформаційного тиску та дипломатичної турбулентності. Це створює підґрунтя для подальшого аналізу можливостей адаптації ізраїльського досвіду в українському контексті, що буде розглянуто у наступних підпунктах.

Природа загроз, з якими стикається держава, є визначальним чинником у формуванні її стратегії національної безпеки. Вона охоплює не лише джерело загрози, а й її форму, динаміку, здатність до трансформації, рівень впливу на

державні інститути, суспільство та міжнародне становище. У випадку Ізраїлю та України ми маємо справу з двома різними, але частково перехресними моделями загроз, які включають міждержавні, недержавні та гібридні компоненти. Їхнє порівняння дозволяє глибше зрозуміти логіку стратегічного реагування, інституційні механізми протидії та потенціал для адаптації досвіду.

Ізраїль упродовж перших трьох десятиліть свого існування перебував у стані постійної міждержавної загрози. Його незалежність була оскаржена більшістю арабських країн, що призвело до серії масштабних воєн: війна за незалежність (1948–1949), Суецька криза (1956), Шестиденна війна (1967), Війна Судного дня (1973). Усі ці конфлікти мали класичний характер - зіткнення регулярних армій, застосування бронетехніки, авіації, артилерії, стратегічних маневрів. Ізраїльська відповідь базувалася на доктрині превентивного удару, тотальної мобілізації та швидкого реагування. Проте з часом, після укладення мирних угод з Єгиптом та Йорданією, а також після ослаблення Сирії, міждержавна загроза втратила свою домінуючу роль [51].

Натомість на перший план вийшли недержавні загрози, які є значно складнішими для ідентифікації, нейтралізації та стримування. ХАМАС, Хезболла, Ісламський джихад, а також численні радикальні угруповання, що діють у Секторі Газа, на півдні Лівану, в Сирії та на Західному березі, стали основними противниками Ізраїлю. Їхня тактика включає ракетні обстріли цивільних територій, терористичні акти, тунельні проникнення, використання живого щита, інформаційні кампанії. Ці загрози не мають чіткої територіальної прив'язки, не підпадають під класичні норми міжнародного права, а їхня ідеологічна мотивація ускладнює дипломатичне врегулювання. Ізраїль відповідає на них через точкові ліквідації, спецоперації, розвиток розвідки, кібербезпеки та системи протиракетної оборони.

Україна, навпаки, зіткнулася з міждержавною загрозою у її наймасштабнішому прояві - з боку Російської Федерації. Починаючи з 2014 року, РФ здійснила анексію Криму, розв'язала війну на Донбасі, а у 2022 році - повномасштабне вторгнення, що включає використання регулярної армії,

авіації, ракетних систем, флоту, засобів масового ураження. Це є прикладом прямої міждержавної агресії, яка супроводжується гібридними елементами - інформаційною війною, кібератаками, економічним тиском, дипломатичним шантажем. Таким чином, Україна стикається з багаторівневою загрозою, що поєднує класичну війну з інструментами гібридного впливу.

Важливо зазначити, що гібридні загрози є спільним викликом для обох країн. У випадку Ізраїлю це - кампанії делегітимізації, спроби міжнародної ізоляції, кібератаки на критичну інфраструктуру, поширення фейкових наративів про військові операції. У випадку України - дезінформація про бойові дії, спроби розколу суспільства, атаки на енергосистему, втручання у виборчі процеси, використання соціальних мереж для деморалізації. Обидві держави змушені реагувати на ці виклики через розвиток стратегічних комунікацій, кібербезпеки, інформаційної гігієни та цифрової дипломатії.

Типологія загроз також включає інституційний вимір. Ізраїль має високий рівень автономності у прийнятті рішень, що дозволяє йому оперативно реагувати на загрози без узгодження з міжнародними партнерами. Україна, навпаки, функціонує в умовах коаліційної підтримки, що забезпечує ресурсну базу, але водночас вимагає узгодження дій з партнерами. Це впливає на темп реагування, характер операцій та політичну легітимність.

У стратегічному вимірі Ізраїль орієнтується на превентивну модель - нейтралізація загрози до її реалізації. Україна змушена діяти в рамках оборонної моделі, що передбачає стримування, мобілізацію, захист території. Превентивність в українському контексті реалізується лише частково - через розвідку, контрнаступи, інформаційне блокування. Водночас, досвід Ізраїлю може бути корисним для формування української моделі точкової безпеки, зокрема у сфері кіберзахисту, розвідки, стратегічних комунікацій.

Порівняльний аналіз також показує, що недержавні загрози в Україні поки не мають такого масштабу, як в Ізраїлі, але їхній потенціал зростає. Використання приватних військових компаній, радикалізація окремих груп, інформаційна дестабілізація - усе це може перетворитися на системну загрозу,

якщо не буде вчасно нейтралізовано. Ізраїльський досвід боротьби з недержавними акторами - через інтеграцію розвідки, армії, громадянського суспільства - може бути адаптований в українському контексті [53].

Для системного порівняння природи загроз, з якими стикаються Ізраїль та Україна, доцільно звернутися до структурованої типології. Наступна таблиця 3.2 узагальнює ключові характеристики міждержавних, недержавних та гібридних викликів, демонструючи як спільні риси, так і стратегічні відмінності у способах їх реалізації та реагування. Такий формат дозволяє не лише зіставити загрози, а й виявити потенційні точки перетину, що можуть стати основою для адаптації ізраїльського досвіду в українському контексті.

Таблиця 3.2

Порівняння типів загроз Ізраїлю та України

Категорія загроз	Ізраїль	Україна
Міждержавні загрози	- Конфлікти з арабськими державами (1948–1973) - Потенційна загроза з боку Ірану - Відсутність формальних союзів	- Повномасштабна агресія РФ з 2014 року - Анексія Криму, війна на Донбасі - Постійна загроза з боку Білорусі
Недержавні загрози	- ХАМАС, Хезболла, Ісламський джихад - Терористичні акти, ракетні обстріли - Ідеологічна мотивація, підтримка Ірану	- Приватні військові компанії (напр. «Вагнер») - Потенційна радикалізація - Диверсійні групи, інфільтрація
Гібридні загрози	- Кібератаки на інфраструктуру - Кампанії делегітимізації - Інформаційна війна, фейки	- Кібератаки на енергосистему, урядові сайти - Дезінформація, Telegram-

	про операції	пропаганда - Втручання у вибори, розкол суспільства
Тактика противника	- Асиметрична: точкові удари, терор, тунелі, ракети - Відсутність фронтів, мобільність	- Комбінована: фронтова війна + гібридні методи - Масовані удари, окупація, інформаційний тиск
Стратегія реагування	- Превентивні удари - Точкові ліквідації - Розвідка, кіберзахист, «Залізний купол»	- Стимування, контрнаступи - Мобілізація, тероборона - Стратегічні комунікації, кібероборона
Міжнародна легітимність	- Часткова підтримка, критика за жорсткі методи - Партнерство зі США, Авраамські угоди	- Широка підтримка Заходу - Резолюції ООН, допомога НАТО, ЄС, G7

Таким чином, природа загроз для Ізраїлю та України є багатовимірною, динамічною та такою, що постійно трансформується. Ізраїль пройшов шлях від класичних міждержавних війн до боротьби з недержавними акторами та гібридними викликами, сформувавши модель превентивної, технологічної та точкової безпеки. Україна, зіткнувшись із масштабною міждержавною агресією, перебуває на етапі формування комплексної стратегії, що поєднує оборону, мобілізацію, міжнародну підтримку та протидію гібридним загрозам. У наступних підпунктах буде розглянуто, як ці моделі реалізуються у військовій, кібернетичній та громадянській сферах, а також які елементи ізраїльського досвіду можуть бути адаптовані в українському контексті.

Важливим елементом порівняння військових викликів Ізраїлю та України є не лише характер бойових дій, а й інституційна культура управління конфліктом. Ізраїль має централізовану, технологічно інтегровану систему

оборони, де всі компоненти - армія, розвідка, політичне керівництво, кіберструктури - діють як єдиний механізм. Це дозволяє оперативно приймати рішення, координувати дії, адаптувати тактику до змін у бойовій обстановці. Україна, навпаки, функціонує в умовах багаторівневої координації - між Генеральним штабом, Міністерством оборони, Офісом Президента, міжнародними партнерами, волонтерськими структурами. Така модель є більш гнучкою, але водночас вразливою до фрагментації, дублювання функцій та затримок у прийнятті рішень.

Юридичний вимір також відіграє важливу роль. Ізраїль, ведучи бойові дії проти недержавних акторів, змушений постійно обґрунтовувати свої дії в міжнародному правовому полі - зокрема, щодо пропорційності, вибору цілей, захисту цивільного населення. Це формує складну систему внутрішнього контролю, юридичного супроводу операцій, публічної звітності. Україна, як держава, що захищається від зовнішньої агресії, має широку міжнародну легітимність, але також стикається з викликами - зокрема, щодо поводження з військовополоненими, захисту прав цивільних, відповідальності за бойові дії на окупованих територіях. Ізраїльський досвід юридичного супроводу військових операцій може бути корисним для України у формуванні системи військової юстиції, правового моніторингу та стратегічної комунікації.

Психологічна складова війни є критично важливою для обох країн. В Ізраїлі, де конфлікти є регулярними, суспільство виробило механізми психологічної стійкості - зокрема, через систему підтримки резервістів, реабілітацію ветеранів, інформаційну прозорість. Військова служба є частиною соціального контракту, що формує відчуття причетності, відповідальності та готовності до самопожертви. В Україні, де війна стала несподіваним викликом, суспільство мобілізувалося через волонтерство, підтримку армії, інформаційний спротив. Проте тривалість конфлікту, масштаб втрат, соціальна втома створюють ризики деморалізації, що потребує системної психологічної підтримки, реабілітації, формування культури пам'яті та визнання.

Окрему увагу слід приділити рольовій структурі армії. Ізраїльська армія функціонує як багатофункціональна структура, де кожен підрозділ має чітко визначену роль - від розвідки до гуманітарного супроводу. Вона інтегрує жінок, представників меншин, резервістів, технічних фахівців, що створює інклюзивну модель оборони. Українська армія, перебуваючи у процесі реформування, також розширює свою рольову структуру - зокрема, через залучення жінок, створення кіберпідрозділів, розвиток медичних, логістичних, інформаційних компонентів. Ізраїльський досвід може бути корисним для формування професійної, гнучкої, інклюзивної армії, здатної реагувати на багатовимірні виклики [50].

Важливим є також питання військової освіти та підготовки. Ізраїль має розвинену систему військових академій, курсів, тренінгів, симуляцій, що дозволяє постійно оновлювати знання, адаптувати тактику, впроваджувати нові технології. Україна, зіткнувшись із масштабною війною, також активізувала систему військової освіти - зокрема, через навчання за стандартами НАТО, створення нових програм, залучення іноземних інструкторів. Проте існує потреба у систематизації, стандартизації, інтеграції військової освіти у загальну систему безпеки. Ізраїльський досвід у сфері симуляцій, оперативного аналізу, тактичного моделювання може бути адаптований для підвищення ефективності української військової освіти.

Не менш важливим є питання військово-промислового комплексу. Ізраїль має потужну оборонну індустрію - Elbit Systems, Rafael, IAI - яка забезпечує армію сучасним озброєнням, розробляє нові технології, експортує продукцію. Це дозволяє зберігати автономність, адаптувати озброєння до потреб армії, швидко реагувати на виклики. Україна, маючи потенціал у сфері оборонної промисловості, зіткнулася з проблемами - зокрема, щодо модернізації, корупції, логістики, інтеграції з західними стандартами. Ізраїльський досвід може бути корисним для формування гнучкої, інноваційної, прозорої оборонної індустрії, здатної забезпечити армію у тривалому конфлікті.

Для системного порівняння військових викликів, з якими стикаються Ізраїль та Україна, доцільно звернутися до структурованої таблиці, що узагальнює ключові параметри їхніх військових моделей. Такий формат дозволяє не лише зіставити типи конфліктів, тактичні підходи та інституційні механізми, а й виявити глибинні відмінності у способах мобілізації, технологічної інтеграції, управління армією та взаємодії з суспільством. Порівняння демонструє, як різні історичні, географічні та політичні умови формують унікальні стратегії реагування на загрози, що, у свою чергу, відкриває можливості для адаптації ізраїльського досвіду в українському контексті.

Таблиця 3.3

Порівняння військової моделі України та Ізраїлю

Параметр	Ізраїль	Україна
Тип конфлікту	Асиметричний, короткий, точковий	Симетричний, затяжний, фронтовий
Противник	Недержавні актори (ХАМАС, Хезболла), терористичні угруповання	Регулярна армія РФ, приватні військові компанії
Основна тактика	Превентивні удари, точкові ліквідації, авіація, дрони	Стимування, контрнаступи, артилерія, бронетехніка
Тривалість операцій	Короткострокові кампанії (дні–тижні)	Довготривала війна (місяці–роки)
Мобілізаційна модель	Резервісти, регулярні навчання, гнучка структура	Загальна мобілізація, тероборона, добровольці
Технологічна складова	Високоточна зброя, протиракетні системи, кіберзахист, штучний інтелект	Дрони, цифрова розвідка, західне озброєння, модернізація

Інформаційна стратегія	Стратегічні комунікації, делегітимізація противника, медіа-операції	Міжнародна мобілізація, цифрова дипломатія, протидія фейкам
Психологічна стійкість	Висока: війна як частина ідентичності, підтримка резервістів, культура безпеки	Формується: волонтерство, підтримка армії, ризики деморалізації
Юридичний супровід війни	Внутрішній контроль, правове обґрунтування операцій, міжнародна критика	Міжнародна легітимність, виклики на окупованих територіях, потреба у військовій юстиції
Військова освіта	Академії, симуляції, тактичне моделювання, постійне оновлення знань	Реформування, стандарти НАТО, іноземні інструктори, потреба у систематизації
Оборонна промисловість	Потужна, автономна, інноваційна (Elbit, Rafael, IAI), експортна	Потенціал високий, але проблеми з модернізацією, корупцією, інтеграцією із західними стандартами
Інституційна координація	Централізована, інтегрована система (ЦАХАЛ, Аман, Шабак, уряд)	Багаторівнева координація (Генштаб, МОУ, ОПУ, партнери, волонтери), ризики фрагментації

Як видно з таблиці, Ізраїль та Україна реалізують принципово різні військові моделі, сформовані під впливом специфічних типів конфліктів, ресурсних можливостей та стратегічних обмежень. Ізраїльська модель базується на превентивності, технологічній перевазі, точкових ударах та високій автономності прийняття рішень. Вона ефективна в умовах асиметричних загроз, обмеженої території та постійної готовності до ескалації. Українська модель, навпаки, є мобілізаційною, оборонною, коаліційною - вона

адаптована до тривалого фронтового протистояння з регулярною армією агресора, що супроводжується гібридними викликами та потребує широкої міжнародної підтримки.

Водночас, обидві моделі демонструють здатність до стратегічної адаптації, інтеграції суспільства у процеси безпеки, розвитку інформаційної та кібернетичної складової. Ізраїльський досвід може бути корисним для України у таких сферах, як управління резервом, військова освіта, оборонна промисловість, стратегічні комунікації та психологічна підтримка. У наступному підпункті буде розглянуто кібернетичні та інформаційні загрози як окремий вимір сучасного конфлікту, що потребує спеціалізованих інструментів реагування, міжсекторальної координації та технологічної модернізації.

Саме тому, можна стверджувати, що військові виклики Ізраїлю та України мають багатовимірний характер - тактичний, стратегічний, соціальний, правовий, психологічний, технологічний. Ізраїль демонструє ефективність коротких, точкових, високотехнологічних операцій, інтеграцію суспільства у безпеку, автономність у прийнятті рішень. Україна реалізує модель масштабної оборони, мобілізації, коаліційної підтримки, адаптації до гібридної війни. Вивчення ізраїльського досвіду дозволяє Україні вдосконалити власну військову стратегію, зокрема у сферах розвідки, кібербезпеки, мобілізації, інформаційної війни, військової освіти, психологічної підтримки та оборонної індустрії. У наступному підпункті буде розглянуто кібернетичні та інформаційні загрози як окремий вимір сучасного конфлікту, що потребує спеціалізованих інструментів реагування, стратегічного планування та міжсекторальної координації.

Зважаючи на глибину військових викликів, з якими стикаються Ізраїль та Україна, логічним продовженням аналізу є розгляд тих вимірів конфлікту, які виходять за межі фізичного поля бою. У сучасному світі війна дедалі більше переміщується у цифровий простір, де атаки на інформаційні системи, маніпуляції свідомістю, злам критичної інфраструктури та поширення дезінформації можуть мати не менш руйнівні наслідки, ніж артилерійські

обстріли чи танкові прориви. Саме тому кібернетичні та інформаційні загрози стали ключовими елементами національної безпеки, а досвід Ізраїлю та України у протидії цим загрозам заслуговує на глибоке порівняння.

Ізраїль, як держава, що перебуває у стані постійної зовнішньої напруги, одним із перших у світі усвідомив стратегічне значення кіберпростору. Його підхід до кібербезпеки є системним, багаторівневим і наступальним. Ще у 2011 році Ізраїль створив Національне управління з питань кібербезпеки, яке згодом трансформувалося у Національний кібердиректорат - орган, що координує діяльність усіх державних і приватних структур у сфері цифрової безпеки. Особливістю ізраїльської моделі є тісна інтеграція армії, розвідки, академічних установ та приватного сектору. Саме тут сформувалася унікальна екосистема кіберстартапів, багато з яких вирости з військових підрозділів, зокрема легендарного Unit 8200 - елітного підрозділу військової розвідки, що спеціалізується на електронному перехопленні, криптоаналізі та кібератаках [32].

Ізраїль не обмежується обороною - він активно веде наступальні кібероперації. Найвідомішим прикладом є вірус Stuxnet, створений у співпраці зі США, який вивів з ладу іранські ядерні центрифуги. Крім того, Ізраїль здійснює регулярні інформаційні кампанії проти ХАМАСу, Хезболли та інших ворожих структур, використовуючи соціальні мережі, фейкові акаунти, психологічні операції. Водночас, держава сама є об'єктом постійних атак - з боку Ірану, проксі-угруповань, хакерських колективів, які намагаються зламати урядові сайти, системи водопостачання, енергетичну інфраструктуру. У відповідь Ізраїль розвиває багаторівневу систему захисту, що включає шифрування, резервування, симуляції атак, навчання персоналу та правове регулювання.

Україна, зіткнувшись із гібридною агресією Росії, також стала полем масштабної кібер- та інформаційної війни. Починаючи з 2014 року, українські державні установи, банки, енергетичні компанії, медіа стали об'єктами масованих кібератак. Найвідомішими прикладами є атака на електромережу

Києва у 2015 році, яка призвела до відключення світла, та вірус Petya/NotPetya у 2017 році, що паралізував роботу державних і приватних структур. Ці атаки мали не лише економічні, а й психологічні наслідки - вони демонстрували вразливість держави, створювали атмосферу страху, підривали довіру до інституцій.

У відповідь Україна почала формувати власну систему кібербезпеки. Було створено Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації, Центр реагування на кіберінциденти (CERT-UA), а також започатковано співпрацю з НАТО, ЄС, США у сфері кіберзахисту. Проте, на відміну від Ізраїлю, українська система ще перебуває у процесі становлення - вона фрагментована, недостатньо фінансована, залежна від зовнішньої допомоги. Водночас, війна стимулювала розвиток українських ІТ-ініціатив - зокрема, платформи «Gravel», яка об'єднує розробників оборонних технологій, та численні волонтерські проекти з цифрової безпеки. Український ІТ-сектор, попри війну, демонструє вражаючу гнучкість, інноваційність і здатність до самоорганізації [17].

Інформаційна війна є ще одним критичним фронтом. Росія системно використовує дезінформацію, фейкові новини, маніпуляції, соціальні мережі для впливу на українське суспільство, міжнародну аудиторію та союзників. Основні наративи включають дискредитацію ЗСУ, делегітимізацію української влади, створення паніки, розколу, зневіри. У відповідь Україна розвинула потужну систему стратегічних комунікацій - зокрема, через Офіс Президента, Центр протидії дезінформації, незалежні медіа, волонтерські ініціативи. Особливу роль відіграють соціальні мережі, де українські військові, журналісти, активісти ведуть інформаційний спротив, формуючи позитивний імідж України, мобілізуючи підтримку, викриваючи фейки.

Ізраїль також веде інформаційну війну, але з іншими акцентами. Його головна мета - легітимізувати свої дії на міжнародній арені, нейтралізувати кампанії делегітимізації, зокрема рух BDS (Boycott, Divestment, Sanctions), та протидіяти антиізраїльським наративам у медіа. Для цього використовуються

як офіційні канали (МЗС, армія, уряд), так і неформальні мережі - блогери, аналітики, громадські організації. Ізраїль активно інвестує у цифрову дипломатію, створює мультимедійний контент, проводить інформаційні кампанії, спрямовані на формування позитивного іміджу держави.

Спільним для обох країн є усвідомлення того, що кібер- та інформаційна безпека - це не лише технічне питання, а й стратегічна категорія, що вимагає міжвідомчої координації, правового регулювання, освіти, культури безпеки. Ізраїльський досвід демонструє ефективність централізованої, інтегрованої, наступальної моделі, що поєднує державу, армію, бізнес і науку. Україна, попри обмежені ресурси, демонструє здатність до цифрового спротиву, де держава, громадянське суспільство та ІТ-сектор діють як єдиний фронт. Обидві країни показують, що перемога у війні за свідомість - це не менш важливе завдання, ніж перемога на полі бою.

У висновку, кібернетичні та інформаційні загрози стали визначальним елементом сучасної війни. Ізраїль і Україна, попри різні масштаби, мають спільний виклик - захистити свій цифровий суверенітет, зберегти довіру громадян, забезпечити стійкість інфраструктури та перемогти у війні за свідомість. У наступному підпункті буде розглянуто, як ці загрози інтегруються у ширший контекст національної безпеки та які інституційні механізми забезпечують ефективну протидію в умовах багатовимірного конфлікту.

3.2. Досвід Ізраїлю та його значення для України в умовах збройного протистояння з Росією

Військова модель Ізраїлю є унікальним прикладом того, як держава з обмеженими територіальними ресурсами, чисельністю населення та постійною зовнішньою загрозою здатна забезпечити ефективну оборону, стратегічну перевагу та оперативну мобільність. Її досвід має особливе значення для України, яка перебуває у стані тривалого збройного протистояння з Російською

Федерацією та потребує адаптації найкращих практик для підвищення власної обороноздатності.

Ізраїльська армія оборони (ЦАХАЛ) формувалася в умовах екзистенційної загрози, коли кожна війна могла стати останньою. Це зумовило формування доктрини превентивності, швидкого реагування та тотальної мобілізації. Основний принцип - не допустити перенесення бойових дій на власну територію, нейтралізувати загрозу ще до її реалізації. ЦАХАЛ не є класичною армією у європейському розумінні - це багатофункціональна, гнучка, технологічно інтегрована структура, яка поєднує регулярні сили, резерв, розвідку, кіберпідрозділи, аналітичні центри та інженерні компоненти.

Однією з ключових рис ізраїльської військової моделі є її структурна гнучкість. Армія побудована за принципом модульності - кожен підрозділ може бути швидко перекинутий, адаптований, інтегрований у нову операційну конфігурацію. Це дозволяє реагувати на загрози в режимі реального часу, уникати бюрократичної інерції, забезпечувати оперативну ефективність. Наприклад, у ході операцій «Литий свинець» (2008), «Незламна скеля» (2014) та «Щити і стріли» (2023) ізраїльські сили демонстрували здатність до швидкої концентрації ресурсів, точкових ударів, евакуації цивільного населення та інформаційного супроводу [18].

Інтеграція розвідки та бойових підрозділів є ще одним критичним елементом. В Ізраїлі розвідка не є ізольованим аналітичним інститутом - вона є частиною оперативного планування. Підрозділи АМАН (військова розвідка), МОССАД (зовнішня розвідка) та ШАБАК (внутрішня безпека) працюють у тісній координації з бойовими частинами. Це дозволяє забезпечити точність ударів, уникати втрат серед цивільного населення, нейтралізувати лідерів терористичних угруповань та запобігати диверсіям. Україна, яка вже створила ефективну систему військової розвідки, може адаптувати ізраїльську модель інтеграції аналітики, технічного моніторингу та тактичного реагування.

Окрему увагу заслуговує технологічна складова ізраїльської армії. ЦАХАЛ активно використовує дрони, системи електронної розвідки, штучний

інтелект, автономні платформи, протиракетні комплекси. «Залізний купол» - це не просто система ППО, а символ технологічної переваги, що дозволяє захищати цивільні об'єкти від масованих ракетних атак. Україна, яка вже інтегрує дрони, цифрову розвідку та західне озброєння, може розвивати власну систему технологічної безпеки, зокрема у сфері протиповітряної оборони, автоматизованого управління, кіберзахисту та бойових алгоритмів.

Ізраїльська модель також передбачає високу автономність підрозділів. Командири на місцях мають право приймати рішення в межах оперативної ситуації, без очікування централізованих вказівок. Це створює культуру відповідальності, ініціативності, гнучкості. В умовах швидкоплинного бою така автономність є вирішальною. Українська армія, яка вже продемонструвала здатність до горизонтального управління - особливо у добровольчих підрозділах - може розвивати цю модель через навчання, стандартизацію, цифрову підтримку та правове оформлення повноважень.

Важливим елементом є психологічна підготовка та моральна мотивація. В Ізраїлі військова служба є частиною національної ідентичності. Кожен громадянин усвідомлює свою роль у захисті держави. Це створює високий рівень згуртованості, стійкості до втрат, готовності до самопожертви. В Україні, де війна стала шоком, але водночас фактором національного єднання, формується нова культура спротиву. Ізраїльський досвід може бути корисним для розвитку системи психологічної підтримки, реабілітації, морального лідерства та формування етики служби.

Не менш важливою є логістична мобільність. Ізраїльська армія здатна розгортати сили за лічені години, забезпечувати їх боєприпасами, медичним супроводом, технічною підтримкою. Це досягається через стандартизовану систему постачання, цифрове управління ресурсами, резервні склади, мобільні госпіталі. Україна, яка веде бойові дії на тисячах кілометрів фронту, потребує розвитку логістичної інфраструктури, зокрема у сфері евакуації, ремонту техніки, медичного забезпечення та управління запасами.

Узагальнюючи, військова модель Ізраїлю пропонує Україні низку практичних уроків: структурну гнучкість, оперативну мобільність, технологічну інтеграцію, автономність командування, моральну згуртованість та логістичну ефективність. Адаптація цих елементів у межах української реформи оборонного сектору може суттєво підвищити здатність держави до реагування на багатовимірні загрози, зберігання стратегічної ініціативи та забезпечення національної стійкості в умовах тривалого конфлікту.

Після розгляду військової моделі Ізраїлю як прикладу оперативної гнучкості та технологічної інтеграції, логічним є перехід до аналізу того, як суспільство може стати активним учасником оборонного процесу. У сучасних умовах війна перестає бути справою лише професійних військових - вона охоплює всі сфери життя, і саме громадянська мобілізація стає ключовим чинником національної стійкості. Ізраїль демонструє, що безпека держави можлива лише за умови глибокої інтеграції армії та суспільства, а резерв - це не тимчасовий ресурс, а постійна інституція, що формує культуру відповідальності, солідарності та готовності до дії.

Історично ізраїльська модель мобілізації формувалася під впливом досвіду єврейських воєнізованих організацій у період до створення держави - таких як Хагана, Іргун, Лехі. Вони були не лише військовими структурами, а й соціальними рухами, що поєднували ідеологію, самоорганізацію та захист спільноти. Після 1948 року ця традиція трансформувалася у формальну систему загального призову, де кожен громадянин - незалежно від соціального статусу - проходить військову службу. Це створює унікальний соціальний контракт: держава гарантує безпеку, а громадянин бере участь у її забезпеченні [20].

Служба в армії в Ізраїлі не є ізольованим етапом життя - вона інтегрована в освітню, професійну, культурну траєкторію особистості. Випускники шкіл готуються до служби як до важливого етапу дорослішання, університети враховують досвід армії при вступі, роботодавці цінують навички, здобуті під час служби. Це формує глибоку повагу до резервістів, які не лише зберігають бойову готовність, а й є носіями соціального капіталу. У разі загрози вони

мобілізуються за годину, повертаються до підрозділів, з якими мають тривалі зв'язки, і діють як згуртовані команди.

В Україні, де війна стала несподіваним викликом, громадянська мобілізація набула безпрецедентного масштабу. З 2014 року, а особливо після 2022-го, сотні тисяч громадян стали до лав ЗСУ, територіальної оборони, добровольчих батальйонів. Волонтерський рух, який виник спонтанно, перетворився на системну силу - з власною логістикою, медіа, фінансуванням, міжнародними зв'язками. Це свідчить про високий рівень соціальної згуртованості, готовності до самозахисту, здатності до самоорганізації. Проте українська модель ще не має формалізованої структури резерву - вона функціонує ситуативно, без єдиного реєстру, регулярних навчань, правового статусу.

Ізраїльський досвід дозволяє окреслити ключові компоненти ефективної моделі резерву:

- Єдиний реєстр резервістів, який включає дані про навички, досвід, медичний стан, готовність до мобілізації.
- Регулярні навчання та симуляції, що підтримують бойову готовність, згуртованість підрозділів, адаптацію до нових технологій.
- Правовий статус резервіста, що гарантує соціальні права, компенсації, захист на роботі, медичне страхування.
- Психологічна підтримка та реінтеграція, що дозволяє уникати посттравматичних розладів, забезпечує повернення до цивільного життя.
- Гендерна інклюзія, де жінки мають рівний доступ до служби, командування, спеціалізацій, що розширює кадровий потенціал.

Україна вже має передумови для формування такої моделі. Територіальна оборона, яка виникла як реакція на вторгнення, може стати основою для локального резерву. Добровольчі формування - джерелом мотивації та досвіду. Волонтерські структури - каналом комунікації між армією та суспільством. Проте для системного розвитку потрібна державна політика, що включає

законодавче оформлення, фінансування, освітні програми, цифрову інфраструктуру.

Окремо слід розглянути питання реінтеграції ветеранів. В Ізраїлі існує розгалужена система підтримки - від медичної реабілітації до професійної адаптації. Ветерани не стигматизуються - вони є частиною національного наративу, отримують повагу, підтримку, можливості. В Україні, де кількість ветеранів стрімко зростає, необхідно створити інституції, що забезпечують їхнє повернення до цивільного життя: центри реабілітації, програми працевлаштування, освітні курси, психологічну допомогу. Це не лише гуманітарне питання, а й стратегічне - ветерани є носіями досвіду, лідерства, стійкості.

Гендерний вимір також заслуговує на увагу. В Ізраїлі жінки проходять військову службу, займають командні посади, беруть участь у бойових діях. Це розширює кадровий потенціал, формує культуру рівності, зміцнює соціальну згуртованість. В Україні участь жінок у війні є значною, але ще не повністю інституціоналізованою. Ізраїльський досвід може бути корисним для формування гендерно чутливої політики в армії - з урахуванням потреб, прав, можливостей жінок у сфері оборони [9].

З цього бачимо, що громадянська мобілізація та резерв - це не просто реакція на загрозу, а довгострокова стратегія формування національної стійкості. Ізраїль демонструє, що армія і суспільство можуть діяти як єдиний організм, де кожен громадянин є носієм безпеки. Україна, яка вже пройшла етап спонтанної мобілізації, має всі передумови для створення інституційної моделі громадянської оборони - з правовими гарантіями, соціальним супроводом, освітніми програмами та культурною інтеграцією. Це дозволить не лише ефективно реагувати на загрози, а й формувати нову якість державності - відповідальну, згуртовану, стійку.

Після аналізу громадянської мобілізації як соціального фундаменту оборони, логічним є перехід до розгляду технологічного виміру, який у XXI столітті став не менш важливим, ніж фізична присутність на полі бою. Війна

більше не обмежується окопами, танками чи артилерією - вона ведеться в цифровому просторі, в алгоритмах, у мережах, у даних. Ізраїль, як держава, що десятиліттями перебуває в умовах постійної загрози, створив одну з найефективніших у світі моделей технологічної безпеки, яка поєднує оборонну промисловість, кіберзахист, інновації та стратегічне мислення. Україна, яка вже продемонструвала здатність до цифрового спротиву, має всі передумови для адаптації цього досвіду.

Ізраїльська оборонна промисловість - це не просто галузь економіки, а стратегічний інструмент виживання. Компанії Elbit Systems, Rafael, IAI, NSO Group, Cellebrite - це не лише виробники зброї, а й розробники систем штучного інтелекту, автономних платформ, кіберрозвідки, цифрової криміналістики. Вони працюють у тісному партнерстві з армією, розвідкою, університетами, стартапами, що створює унікальну екосистему інновацій. Цей симбіоз дозволяє Ізраїлю не лише оперативно реагувати на загрози, а й формувати технологічну перевагу, яка компенсує чисельну та географічну вразливість.

Ключовим елементом є інституційна інтеграція. В Ізраїлі існує Національний кібердиректорат, який координує всі аспекти цифрової безпеки - від захисту критичної інфраструктури до освіти, від стандартів до реагування на інциденти. Підрозділ Unit 8200 - це не просто військова частина, а інкубатор стартапів, де служба в армії є стартом для кар'єри в технологічному секторі. Багато ізраїльських компаній були засновані ветеранами цього підрозділу, які перенесли військовий досвід у бізнес, науку, інженерію. Це створює унікальну модель, де армія - не споживач технологій, а їхній співтворець.

Україна, яка зіткнулася з масштабною агресією, також активізувала розвиток оборонних технологій. ІТ-сектор, який до війни був орієнтований на аутсорсинг, швидко переорієнтувався на потреби фронту. З'явилися десятки ініціатив - від розробки дронів до систем управління вогнем, цифрової розвідки, кіберзахисту. Платформа Brave1 стала прикладом об'єднання держави, бізнесу, волонтерів та інженерів для створення інноваційних рішень.

Українські розробки - такі як «Штурм», «Птахи Мадяра», «Горинич», «Лелека» - вже використовуються на фронті, демонструючи ефективність, адаптивність та здатність до масштабування.

Проте для системного прориву Україні необхідна технологічна стратегія, яка включає:

- Державну політику підтримки оборонних стартапів - гранти, пільги, інкубатори, акселератори.
- Інтеграцію університетів у безпековий сектор - створення кафедр військової інженерії, кібербезпеки, робототехніки.
- Спрощення процедур закупівель для армії - щоб інновації потрапляли на фронт без бюрократичних затримок.
- Захист інтелектуальної власності - щоб розробники мали гарантії та мотивацію.
- Експортну стратегію - щоб українські технології ставали частиною глобального ринку безпеки [23].

Ізраїль також демонструє, що кібербезпека - це не лише технічне питання, а стратегічна категорія. Його кібердиректорат координує захист державних, приватних, інфраструктурних систем. Підрозділи Unit 8200 здійснюють перехоплення, аналіз, атаки, захист. Ізраїль активно веде цифрову дипломатію - формує наративи, протидіє дезінформації, мобілізує міжнародну підтримку. Україна, яка стала об'єктом масованих кібератак з боку РФ, вже створила CERT-UA, співпрацює з НАТО, розвиває власні кіберпідрозділи. Проте для стійкості потрібна інтеграція між секторами, між рівнями, між інституціями.

Цифровий спротив України - це унікальне явище, яке вже вивчається у світі. Від використання Telegram для координації дій до створення ботів для виявлення ворожих позицій, від краудфандингу до цифрової мобілізації - усе це свідчить про здатність суспільства діяти в умовах інформаційної війни. Ізраїльський досвід може бути корисним для формування єдиної цифрової доктрини, яка включає:

- Стандарти безпеки для державних і приватних систем.
- Освітні програми з цифрової гігієни, кіберзахисту, інформаційної грамотності.
- Механізми реагування на інформаційні атаки, фейки, психологічні операції.
- Інституції цифрової дипломатії, які формують міжнародний імідж держави.

Згідно з останніми заявами українських і ізраїльських дипломатів, обидві країни мають великий потенціал для спільних проєктів у сфері оборонних технологій, зокрема в галузі кібербезпеки, дронів, систем управління, цифрової криміналістики. Це відкриває перспективу для створення технологічного альянсу, який може стати не лише інструментом перемоги, а й основою післявоєнного відновлення, економічного зростання та геополітичного впливу.

Узагальнюючи, технології та інновації - це не просто інструменти, а стратегічна основа сучасної безпеки. Ізраїль демонструє, що держава, яка інвестує в інновації, здатна забезпечити автономність, ефективність, вплив. Україна, яка вже створила унікальну модель цифрового спротиву, має всі передумови для формування власної інноваційної доктрини - з оборонною промисловістю, кіберзахистом, цифровою дипломатією та стратегічним баченням. Це дозволить не лише перемагати у війні, а й формувати нову якість державності - технологічно спроможну, адаптивну, стійку.

Після розгляду технологічного виміру безпеки як ключового ресурсу сучасної війни, логічним є перехід до аналізу стратегічної автономності - здатності держави самостійно приймати рішення, діяти незалежно від зовнішніх впливів і забезпечувати власну безпеку без критичної залежності від партнерів. Ізраїль є прикладом держави, яка, попри тісні союзницькі зв'язки зі США та іншими країнами, зберігає високий рівень самостійності у сфері оборони, розвідки, дипломатії та інформаційної політики. Для України, яка перебуває у стані масштабної війни та значною мірою залежить від

міжнародної допомоги, ізраїльський досвід може стати джерелом стратегічного переосмислення.

Ізраїльська стратегічна автономність базується на пріоритеті національних інтересів над зовнішнім тиском, розвиненій системі власної розвідки, автономній оборонній промисловості та гнучкій багатовекторній дипломатії. Україна, яка з 2014 року інтегрується у західні безпекові структури, значною мірою залежить від постачання озброєння, фінансування, розвідданих, дипломатичної підтримки. Ця допомога є критично важливою, особливо в умовах повномасштабного вторгнення. Проте така залежність створює стратегічні ризики - зокрема, у випадку зміни політичної кон'юнктури, переорієнтації партнерів, затримок у постачанні, обмежень на використання озброєння.

Формування української стратегічної автономності потребує системного підходу, що охоплює кілька ключових напрямів. Насамперед, необхідно реформувати оборонну промисловість, яка має потужний технічний потенціал, але потребує дерегуляції, антикорупційних механізмів, стандартизації продукції, інтеграції з потребами армії та формування експортної стратегії. Паралельно слід зміцнювати розвідувальні структури, забезпечуючи їм аналітичну автономність, кадрову стабільність, технічне оснащення та здатність самостійно формувати стратегічні оцінки. Важливим напрямом є розвиток внутрішньої логістики - створення резервних складів, мобільних госпіталів, систем автономного постачання, що дозволить армії функціонувати без критичної залежності від зовнішніх поставок.

Не менш важливою є інформаційна самостійність. Україна вже веде потужну інформаційну війну, але для стійкості потрібна єдина доктрина, підтримка незалежних медіа, розвиток цифрової дипломатії, створення аналітичних центрів, здатних самостійно формувати наративи. Нарешті, дипломатична гнучкість має стати інструментом розширення міжнародної підтримки без втрати суб'єктності. Україна повинна розвивати багатовекторну зовнішню політику, зокрема у відносинах з країнами Глобального Півдня, Азії

та Африки, зберігаючи маневреність і здатність до самостійного позиціонування.

Важливо розуміти, що стратегічна автономність - це не ізоляція, а здатність діяти самостійно в критичних ситуаціях. Ізраїль не відмовляється від партнерств, але зберігає свободу дій. Україна, яка вже продемонструвала здатність до самоорганізації, може поступово формувати власну безпекову доктрину, де зовнішня допомога - це підтримка, а не залежність. Це дозволить не лише перемагати, а й зберігати суверенітет у найширшому сенсі цього слова - політичному, технологічному, інформаційному та стратегічному.

Після розгляду стратегічної автономності як здатності держави діяти самостійно в умовах багатовекторного тиску, наступним ключовим виміром національної безпеки є інформаційна стійкість. У сучасному світі війна ведеться не лише на полі бою, а й у свідомості - через медіа, соціальні мережі, цифрові платформи, наративи, фейки, психологічні операції. Ізраїль та Україна - держави, які постійно стикаються з інформаційними атаками, і кожна з них виробила власну модель захисту, впливу та цифрової дипломатії.

Ізраїльська інформаційна стратегія базується на принципі активного впливу. Держава не лише захищається від дезінформації, а й формує власні наративи, веде психологічні операції, мобілізує міжнародну підтримку. Міністерство закордонних справ, армія, розвідка, громадські організації, аналітичні центри - всі вони беруть участь у формуванні інформаційного поля. Ізраїль активно використовує соціальні мережі, мультимедійний контент, цифрові кампанії для пояснення своїх дій, нейтралізації антиізраїльських наративів, зокрема руху BDS (Boycott, Divestment, Sanctions). Особливу роль відіграє цифрова дипломатія - комунікація з міжнародною аудиторією через Twitter, YouTube, Instagram, Telegram, де ізраїльські дипломати, військові, експерти ведуть прямий діалог з громадянами інших країн.

Україна, зіткнувшись із масштабною інформаційною війною з боку Росії, також сформувала унікальну модель цифрового спротиву. З 2014 року, а особливо після 2022-го, українські державні органи, медіа, волонтери,

активісти, IT-спільнота об'єдналися у боротьбі з фейками, пропагандою, панікою, деморалізацією. Центр стратегічних комунікацій, Центр протидії дезінформації, Офіс Президента, Міністерство оборони - всі вони ведуть активну інформаційну роботу. Українські військові, журналісти, блогери стали носіями наративу спротиву, гідності, єдності. Telegram-канали, TikTok, Twitter, Instagram - перетворилися на інструменти мобілізації, координації, міжнародного впливу.

Проте для системної стійкості Україна потребує інституційного оформлення інформаційної доктрини, яка включає:

- Єдину стратегію стратегічних комунікацій, що координує дії всіх державних органів, медіа, громадських структур.
- Освітні програми з інформаційної грамотності, цифрової гігієни, критичного мислення - для школярів, студентів, держслужбовців.
- Механізми реагування на інформаційні атаки - моніторинг, верифікацію, спростування, юридичну відповідальність.
- Підтримку незалежних медіа, фактчекінгових платформ, аналітичних центрів - як носіїв довіри та професіоналізму.
- Розвиток цифрової дипломатії - навчання дипломатів, створення мультимедійного контенту, ведення міжнародних кампаній.

Ізраїльський досвід показує, що інформаційна безпека - це не лише технічний захист, а й психологічна стійкість суспільства. В Ізраїлі існує культура критичного мислення, довіри до армії, готовності до інформаційної мобілізації. Громадяни не лише споживають інформацію, а й беруть участь у її поширенні, захисті, аналізі. Україна, яка вже продемонструвала здатність до самоорганізації, може розвивати цю культуру - через освіту, медіа, громадянську участь.

Окрему увагу слід приділити інформаційній реінтеграції тимчасово окупованих територій. Ізраїль має досвід роботи з населенням, яке перебуває під впливом ворожої пропаганди - зокрема, у Секторі Газа, на Західному березі. Він використовує радіо, телебачення, соціальні мережі, гуманітарні

канали для донесення альтернативної інформації, формування довіри, нейтралізації радикальних наративів. Україна, яка готується до деокупації, повинна вже зараз формувати стратегію інформаційного повернення - з урахуванням психології, безпеки, культурної чутливості.

Цифрова дипломатія - це ще один критичний інструмент. Ізраїль активно використовує її для формування міжнародного іміджу, пояснення своїх дій, нейтралізації кампаній делегітимізації. Україна, яка вже має потужну підтримку у світі, може розвивати цифрову дипломатію як окремий напрям - з підготовкою кадрів, створенням контенту, аналітикою, партнерствами. Важливо, щоб українські дипломати, військові, експерти були присутні у цифровому просторі - не лише як джерела інформації, а як суб'єкти впливу.

Саме тому, інформаційна безпека та цифрова дипломатія - це не лише оборона, а й наступ. Ізраїль демонструє, що держава, яка контролює наратив, формує довіру, веде діалог, здатна перемагати не лише на фронті, а й у свідомості. Україна, яка вже створила унікальну модель цифрового спротиву, має всі передумови для формування системної інформаційної доктрини - з освітою, медіа, дипломатією, аналітикою. Це дозволить не лише захищатися, а й формувати нову якість комунікації - прозору, відповідальну, стратегічно ефективну.

Формування філософії безпеки є завершальним, але водночас фундаментальним етапом у побудові стійкої моделі національної оборони. Після аналізу ізраїльського досвіду в сферах військової мобільності, громадянської участі, технологічної автономності та інформаційної стійкості, стає очевидним, що всі ці компоненти функціонують ефективно лише за умови існування глибоко вкоріненої культури відповідальності. Ізраїль демонструє, що безпека - це не лише інституційна система, а насамперед спосіб мислення, соціальна етика, національна ідентичність. У цій моделі кожен громадянин є не пасивним об'єктом захисту, а активним носієм безпеки, що бере участь у її забезпеченні на різних рівнях - від служби в армії до інформаційного спротиву, від волонтерства до стратегічного мислення.

Ізраїльська культура безпеки формувалася в умовах постійної загрози, що перетворила виживання на колективну мету. Військова служба стала не лише обов'язком, а й соціальним маркером, етапом дорослішання, джерелом гордості. Армія інтегрована в суспільство, а суспільство - в армію. Освіта з дитинства формує навички виживання, розуміння конфліктів, етику служби. Ветерани користуються повагою, мають доступ до реабілітації, працевлаштування, політичної участі. Громадянська участь - у формі резерву, волонтерства, тероборони - є нормою, а не винятком. Психологічна підтримка є системною, а пам'ять про конфлікти - частиною національного наративу. Усе це створює стійке суспільство, здатне адаптуватися, мобілізуватися, зберігати мотивацію навіть у тривалому конфлікті.

Україна, яка до 2014 року жила в умовах мирної ідеології, зіткнувшись із війною, почала формувати власну культуру безпеки. Спочатку це був шок, потім - мобілізація, а згодом - усвідомлення, що захист держави є тривалим процесом, який потребує участі кожного. Волонтерський рух, тероборона, підтримка армії, інформаційний спротив - усе це свідчить про народження нової етики відповідальності. Проте ця культура ще не стабілізована - вона перебуває у процесі формування, і її майбутнє залежить від здатності держави, освіти, медіа, громадянського суспільства закріпити її як норму.

Філософія безпеки в українських умовах має включати кілька ключових компонентів. По-перше, освіта повинна стати основою безпекової культури - не як мілітаризація, а як формування відповідального громадянина, здатного критично мислити, розуміти загрози, діяти в умовах кризи. По-друге, етика служби має бути переосмислена - військова служба повинна асоціюватися не лише з травмою, а й з гідністю, досвідом, лідерством. По-третє, громадянська участь має бути інституціоналізована - через законодавство, підтримку, визнання волонтерства, резерву, тероборони як повноцінних елементів безпеки. По-четверте, психологічна стійкість повинна стати пріоритетом - через створення системи реабілітації, підтримки, адаптації для військових, цивільних, дітей. По-п'яте, необхідно формувати культуру довіри - між армією, владою,

суспільством, через прозорість, звітність, діалог. І нарешті, слід зберігати інституційну пам'ять - через музеї, освітні програми, ритуали, які формують усвідомлення ціни безпеки та значення спротиву.

Проведений аналіз ізраїльського досвіду у сфері національної безпеки дозволяє окреслити низку ключових напрямів, які можуть бути адаптовані в українських умовах. Ізраїльська модель демонструє ефективність у поєднанні військової мобільності, громадянської участі, технологічної інноваційності, стратегічної автономності, інформаційної стійкості та глибоко вкоріненої культури відповідальності. Україна, яка вже сформувала унікальні практики спротиву, має всі передумови для того, щоб на основі цього досвіду розбудувати власну систему національної стійкості - гнучку, демократичну, технологічно спроможну та соціально згуртовану. Дослідження проведене у цьому пункті підтверджує, що адаптація ізраїльських підходів не є механічним запозиченням, а стратегічним переосмисленням з урахуванням українських реалій, викликів і потенціалу.

3.3. Перспективи імплементації ізраїльської стратегії безпеки в Україні

У контексті тривалого збройного протистояння з Російською Федерацією Україна перебуває у процесі формування нової безпекової доктрини, яка має враховувати не лише власний досвід, а й успішні міжнародні моделі. Ізраїль, як держава з багаторічним досвідом протидії багатовимірним загрозам, пропонує приклад стратегічної адаптивності, технологічної автономності, громадянської мобілізації та превентивного мислення. У цьому розділі здійснюється оцінка можливості імплементації ізраїльських підходів в українську систему національної безпеки, зокрема через призму доктрини превентивного захисту, ролі міжнародної підтримки та визначення критичних чинників адаптації.

Доктрина превентивного захисту є одним із найвиразніших і водночас найдієвіших елементів ізраїльської стратегії національної безпеки. Вона передбачає право держави на випереджувальні дії з метою нейтралізації загроз

ще до їхньої фактичної реалізації. Такий підхід сформувався в Ізраїлі під впливом постійної екзистенційної небезпеки, коли зволікання з відповіддю на загрозу могло мати фатальні наслідки для існування держави. Превентивна логіка стала не лише військовою доктриною, а й частиною стратегічної культури, що пронизує всі рівні ухвалення рішень - від розвідки до політичного керівництва. Вона базується на принципах оперативної мобільності, високої точності розвідданих, міжвідомчої координації, правової аргументації та інформаційного супроводу.

Ізраїль неодноразово демонстрував готовність до превентивних дій, зокрема під час операцій проти ядерної інфраструктури Іраку (1981) та Сирії (2007), а також у численних точкових ударах по терористичних цілях у Секторі Газа, Лівані та інших регіонах. Ці дії супроводжувалися не лише військовою ефективністю, а й чіткою інформаційною аргументацією, що дозволяло Ізраїлю зберігати міжнародну легітимність.

Україна, яка перебуває у стані тривалого збройного конфлікту з Російською Федерацією, стикається з подібними викликами, хоча й у відмінному геополітичному, правовому та ресурсному контексті. Росія веде проти України багатовимірну війну, що включає не лише відкриту агресію, а й гібридні інструменти - кібератаки, інформаційні кампанії, диверсії, енергетичний шантаж, політичну дестабілізацію. У таких умовах очікування фактичного нападу часто призводить до втрат, деструкції та стратегічної ініціативи з боку противника. Саме тому питання про можливість адаптації елементів ізраїльської доктрини превентивного захисту в українську систему національної безпеки набуває особливої актуальності.

Спільними викликами для обох держав є постійна загроза з боку сусідів, які не визнають їхнього суверенітету, ведуть інформаційно-психологічні операції, порушують міжнародне право та активно використовують асиметричні методи. Водночас, Ізраїль має значно вищий рівень стратегічної автономності, розвинену оборонну промисловість, потужну розвідку та стабільну підтримку з боку ключового союзника - США. Україна ж перебуває

у фазі формування власної безпекової доктрини, значною мірою залежить від зовнішньої допомоги, але водночас демонструє високу адаптивність, інноваційність і суспільну згуртованість.

Адаптація елементів превентивної доктрини має відбуватися не як механічне копіювання, а як стратегічне переосмислення з урахуванням українських реалій. Насамперед, йдеться про необхідність створення ефективної системи інтеграції розвідки, аналітики та оперативного реагування. Превентивна дія можлива лише за умови наявності достовірної, верифікованої, оперативної інформації, яка дозволяє не лише виявити загрозу, а й обґрунтувати необхідність її нейтралізації. Україна вже має досвід ефективної роботи військової розвідки, але потребує її глибшої інтеграції з тактичним плануванням, особливо на рівні регіональних командувань та міжвідомчих структур.

Другим критичним чинником є правове забезпечення превентивних дій. Ізраїль активно використовує концепцію «неминучої загрози» як юридичну основу для випереджувальних операцій. Україна може адаптувати цей підхід, розробивши нормативно-правову рамку, яка дозволить здійснювати превентивні дії в межах Конституції, Закону «Про національну безпеку», а також міжнародного гуманітарного права. Це особливо важливо в умовах, коли будь-яка дія України ретельно моніториться міжнародною спільнотою, і легітимність превентивних кроків має бути бездоганною.

Третім аспектом є політична рішучість. Превентивна стратегія вимагає здатності ухвалювати складні рішення в умовах невизначеності, брати на себе відповідальність за наслідки, діяти швидко та скоординовано. Це потребує зміцнення інституційної спроможності, створення кризових центрів, алгоритмів реагування, цифрових платформ для міжвідомчої координації. Водночас, превентивні дії мають супроводжуватися прозорою інформаційною політикою – поясненням їхньої необхідності як українському суспільству, так і міжнародним партнерам. Ізраїль демонструє, що стратегічні комунікації є

невід'ємною частиною превентивної доктрини - вони дозволяють не лише виправдати дії, а й сформуванню сприятливий інформаційний фон.

Разом із тим, слід враховувати ризики. Превентивна стратегія може бути використана ворогом для провокацій, інформаційних пасток, дискредитації. Вона може викликати критику з боку партнерів, якщо не буде належно обґрунтована. Тому її впровадження має бути поетапним, обережним, з урахуванням політичного контексту, правових норм, оперативної готовності та суспільної підтримки.

У сучасному світі національна безпека не може розглядатися виключно у внутрішньому вимірі. Вона є похідною від здатності держави інтегруватися у міжнародні коаліції, формувати стратегічні партнерства, впливати на регіональні процеси та водночас зберігати автономність у прийнятті рішень. Ізраїльська модель безпеки демонструє, що успішне поєднання зовнішньої підтримки та внутрішньої спроможності є ключовим чинником стійкості. Ізраїль, попри свою геополітичну ізоляцію та постійні загрози, зумів вибудувати систему союзницьких зв'язків, яка не лише забезпечує військово-технічну допомогу, а й легітимізує його дії на міжнародній арені, дозволяє впливати на регіональні баланси та формувати власну дипломатичну повістку.

Одним із найважливіших джерел ізраїльської підтримки є стратегічне партнерство зі Сполученими Штатами Америки. Воно охоплює постачання озброєння, спільні науково-дослідні програми, обмін розвідданими, координацію в ООН та інших міжнародних організаціях. Проте Ізраїль не обмежується односторонньою залежністю - він активно розвиває відносини з Європейським Союзом, Індією, Китаєм, країнами Африки та Латинської Америки. Особливо показовим є нормалізація відносин з низкою арабських країн у межах «Авраамових угод», що дозволило Ізраїлю зміцнити регіональну позицію, розширити економічні зв'язки та знизити рівень ізоляції. Водночас, Ізраїль зберігає здатність до самостійного стратегічного маневру - він не погоджує кожну операцію з партнерами, але забезпечує їхнє інформування, аргументацію та дипломатичне прикриття.

Україна, яка з 2014 року поступово інтегрується у західні безпекові структури, з початку повномасштабного вторгнення 2022 року отримала безпрецедентну міжнародну підтримку. Вона охоплює військову допомогу (озброєння, боєприпаси, техніка), фінансову стабілізацію (гранти, кредити, макрофінансова допомога), дипломатичну мобілізацію (резолюції, санкції, політична солідарність), гуманітарну підтримку (медична допомога, евакуація, відновлення). Проте така підтримка не є автоматичною - вона залежить від ефективності української дипломатії, внутрішньої стабільності, прозорості, здатності до реформ, а також від політичної кон'юнктури в країнах-партнерах.

У цьому контексті ізраїльський досвід дозволяє осмислити, як поєднувати зовнішню підтримку з внутрішньою спроможністю, як перетворити партнерство на інструмент стратегічного зростання, а не на джерело залежності. Ізраїль не лише отримує допомогу - він експортує технології, надає гуманітарну підтримку, проводить навчання, бере участь у миротворчих місіях. Це формує його образ як держави, що не лише захищається, а й впливає. Україна має потенціал для переходу до аналогічної ролі - не лише як об'єкт міжнародної солідарності, а як суб'єкт регіональної безпеки, джерело експертизи, платформа для координації.

Для цього необхідно реалізувати кілька стратегічних напрямів. По-перше, слід зміцнити інституційну дипломатію - створити школи стратегічного мислення, аналітичні центри, платформи для діалогу з партнерами. Україна має бути не лише прохачем, а й джерелом рішень, ідей, моделей. По-друге, потрібно розвивати оборонну промисловість - не лише для внутрішніх потреб, а й для експорту, технологічного партнерства, спільних розробок. Це дозволить Україні стати учасником глобального ринку безпеки, а не лише його споживачем.

По-третє, важливо формувати гуманітарну суб'єктність - брати участь у міжнародних місіях, надавати допомогу іншим країнам, демонструвати солідарність. Ізраїль активно використовує гуманітарні канали для зміцнення свого іміджу - Україна також може розвивати цю практику, зокрема в регіонах,

які постраждали від конфліктів, екологічних катастроф, тероризму. По-четверте, слід розвивати регіональне лідерство - не лише в межах Східної Європи, а й у ширшому геополітичному контексті. Україна може стати центром безпекового діалогу, платформою для обміну досвідом, навчання, координації. Це передбачає створення регіональних ініціатив - у сфері кібербезпеки, протидії дезінформації, гуманітарного реагування, енергетичної стійкості.

Спільними загрозами для Ізраїлю та України є не лише військова агресія, а й інформаційна війна, тероризм, радикалізація, політична ізоляція, економічна нестабільність. Обидві держави змушені діяти в умовах багатовимірного тиску, нестачі ресурсів, високої залежності від міжнародного середовища. Саме тому міжнародна підтримка має бути не лише інструментом виживання, а й платформою для стратегічного зростання. Ізраїль демонструє, що навіть у конфліктному середовищі можливо формувати коаліції, впливати на регіональні процеси, зберігати суб'єктність. Україна, яка вже мобілізувала безпрецедентну міжнародну солідарність, має всі передумови для переходу до нової ролі - не лише як держава, що захищається, а як держава, що формує безпековий порядок денний.

Після глибокого аналізу значення міжнародної підтримки та потенціалу регіонального лідерства, логічним завершенням оцінки імплементації ізраїльської моделі безпеки в українському контексті є визначення критичних чинників, які впливають на її адаптацію. Адже жодна стратегія - навіть найуспішніша - не може бути перенесена без урахування національних особливостей, інституційної спроможності, соціокультурного середовища та геополітичної динаміки. Ізраїльська модель - це не шаблон, а джерело принципів, які потребують глибокого переосмислення, адаптації та інтеграції в українську реальність.

Адаптація ізраїльської моделі безпеки в українському контексті є не лише технічним чи організаційним завданням, а насамперед - складним процесом стратегічного переосмислення, що вимагає глибокого аналізу національних особливостей, інституційної зрілості, соціокультурних передумов і

геополітичних обмежень. Ізраїльська модель не є універсальним шаблоном, який можна механічно перенести в іншу країну. Вона є результатом унікального історичного досвіду, специфічного географічного положення, демографічної структури, а також десятиліть цілеспрямованої державної політики. Тому для України критично важливо не лише вивчити цю модель, а й визначити ті чинники, які є визначальними для її ефективної адаптації.

Першим і, безперечно, базовим чинником є інституційна спроможність держави до стратегічного управління безпекою. В Ізраїлі існує чітко структурована система, де армія, розвідка, урядові агентства, наукові установи та приватний сектор діють у тісній координації. Всі ключові рішення ухвалюються на основі міжвідомчого аналізу, а реалізація політик супроводжується постійним моніторингом ефективності. В Україні ж, попри значний прогрес у реформуванні сектору безпеки й оборони, досі спостерігається фрагментарність, дублювання функцій, слабка горизонтальна координація. Для ефективної адаптації ізраїльського досвіду необхідно створити постійно діючі міжвідомчі платформи - Ради стратегічної безпеки, аналітичні центри при РНБО, кризові координаційні штаби, які б забезпечували не лише реагування, а й прогнозування, планування, моделювання сценаріїв.

Другим критичним чинником є наявність гнучкої, але водночас легітимної нормативно-правової бази, яка дозволяє діяти в умовах гібридної війни, не виходячи за межі міжнародного права. Ізраїльська правова система передбачає можливість превентивних дій, асиметричних відповідей, спеціальних режимів безпеки, що дозволяє державі діяти швидко й рішуче. В Україні ж законодавство часто не встигає за динамікою загроз, а правова невизначеність створює простір для зловживань або паралічу рішень. Необхідно розробити нову редакцію Стратегії національної безпеки, яка б чітко визначала поняття «гібридної агресії», «неминучої загрози», «превентивної дії», «інформаційної атаки», «кіберінциденту» тощо. Важливо також забезпечити відповідність цієї стратегії міжнародним зобов'язанням України, зокрема в межах співпраці з НАТО, ЄС, ООН.

Третім чинником є технологічна спроможність і автономність. Ізраїль інвестує в оборонні технології понад 4% ВВП, має десятки науково-дослідних центрів, сотні стартапів у сфері безпеки, а також потужну експортну стратегію. Україна, попри наявність технічного потенціалу, досі значною мірою залежить від імпорту критичних компонентів, зокрема в галузі ППО, РЕБ, кіберзахисту. Для адаптації ізраїльської моделі необхідно створити умови для розвитку національного ВПК: дерегулювати виробництво, стимулювати приватні ініціативи, забезпечити доступ до фінансування, захистити інтелектуальну власність, розвивати експортні канали. Без технологічної автономності будь-яка стратегія безпеки залишатиметься вразливою до зовнішніх шоків.

Четвертий чинник - людський капітал і система освіти. В Ізраїлі безпекова культура формується з дитинства: у школах викладають основи цивільної оборони, в університетах - кібербезпеку, стратегічні студії, військову інженерію. Служба в армії є не лише обов'язком, а й соціальним ліфтом. В Україні ж безпекова освіта досі не є системною: відсутні спеціалізовані програми для держслужбовців, журналістів, освітян; військова підготовка в школах є формальною; стратегічне мислення не культивується. Адаптація моделі передбачає створення національної системи безпекової освіти - з інтеграцією в шкільні програми, розвитком університетських кафедр, підготовкою аналітиків, дипломатів, офіцерів нового покоління.

П'ятим чинником є соціальна згуртованість і довіра до інституцій. Ізраїльська модель працює завдяки високому рівню суспільної мобілізації, де кожен громадянин відчуває себе частиною системи безпеки. В Україні, попри героїчну мобілізацію 2022 року, існує ризик втоми, фрагментації, зневіри. Тому адаптація моделі має супроводжуватися формуванням нової етики відповідальності - через прозору комунікацію, визнання внеску кожного, підтримку ветеранів, розвиток волонтерства, інституціалізацію тероборони.

Шостим чинником є геополітична гнучкість і дипломатична суб'єктність. Ізраїль діє в умовах стратегічної підтримки США, але водночас зберігає здатність до самостійного маневру. Україна ж змушена балансувати між

потребою в підтримці та необхідністю зберігати суб'єктність. Адаптація моделі передбачає розвиток багатовекторної дипломатії, участь у регіональних ініціативах, формування власної експертизи, здатність до стратегічного прогнозування.

Сьомим чинником є інформаційна спроможність і цифрова дипломатія. Ізраїль активно формує наративи, веде інформаційні кампанії, використовує соціальні мережі як інструмент впливу. Україна вже має потужний досвід цифрового спротиву, але потребує його інституціоналізації - створення Центру стратегічних комунікацій, підготовки кадрів, розробки єдиної інформаційної доктрини, участі в міжнародних інформаційних коаліціях.

У підсумку, адаптація ізраїльської моделі безпеки в Україні можлива лише за умови системного підходу, який враховує не лише зовнішні параметри, а й внутрішню готовність. Це вимагає не лише політичної волі, а й глибокої трансформації інституцій, законодавства, освіти, технологій, культури. Ізраїль не став безпечним за один день - його модель формувалася десятиліттями, через кризи, війни, реформи. Україна, яка вже пройшла через масштабні потрясіння, має унікальний шанс не просто запозичити окремі елементи, а сформувати власну, адаптовану, стійку, інноваційну стратегію національної безпеки, яка відповідатиме викликам ХХІ століття та забезпечить не лише виживання, а й розвиток.

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи викладене в пункті 3.3, можна стверджувати, що ізраїльська стратегія безпеки, попри свою унікальність, містить низку принципів, які можуть бути адаптовані до українського контексту - за умови глибокого переосмислення, інституційної готовності та стратегічної гнучкості. Доктрина превентивного захисту, яка дозволяє Ізраїлю діяти на випередження, зберігати ініціативу та нейтралізувати загрози до їхньої реалізації, є перспективним напрямом для України, що перебуває у стані гібридної війни з

багатовимірними загрозами. Її імплементація потребує точності розвідданих, правового обґрунтування, політичної рішучості та інформаційної легітимізації.

Міжнародна підтримка, яка є фундаментом ізраїльської стійкості, також відіграє критичну роль у виживанні та розвитку України. Проте ізраїльський досвід показує, що зовнішня допомога має поєднуватися з внутрішньою спроможністю, технологічною автономністю, дипломатичною суб'єктністю та здатністю до регіонального лідерства. Україна має всі передумови для переходу від ролі об'єкта підтримки до активного учасника формування безпекового порядку денного - через розвиток оборонної промисловості, гуманітарну участь, інформаційний вплив і стратегічну дипломатію.

Нарешті, ефективна адаптація ізраїльської моделі безпеки можлива лише за умови врахування критичних чинників: інституційної координації, нормативної гнучкості, технологічної спроможності, освітньої трансформації, соціальної згуртованості, геополітичної маневреності та інформаційної системності. Ізраїль не став безпечним за один день - його модель формувалася через кризи, реформи, стратегічні рішення. Україна, яка вже продемонструвала здатність до мобілізації, інноваційності та стійкості, має унікальний шанс не просто запозичити окремі елементи, а сформувати власну, адаптовану, багатовимірну стратегію національної безпеки, здатну забезпечити не лише оборону, а й розвиток, вплив і стратегічну суб'єктність у новому глобальному порядку.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання магістерської роботи було здійснено комплексне дослідження теоретичних, історичних, стратегічних та прикладних аспектів національної безпеки, з особливим акцентом на вивчення ізраїльського досвіду та оцінку його потенціалу для адаптації в українських умовах. Робота структурована у три логічно взаємопов'язані розділи, кожен з яких виконує окрему аналітичну функцію: від концептуального осмислення до емпіричного аналізу та практичного узагальнення.

У першому розділі - «Теоретико-методологічні основи національної безпеки» - було здійснено системне осмислення поняття національної безпеки в контексті сучасних міжнародних відносин. Встановлено, що національна безпека є багатовимірним феноменом, який охоплює не лише військову, а й політичну, економічну, інформаційну, екологічну та соціальну складові. Визначення цього поняття потребує врахування нових типів загроз - гібридних, асиметричних, транснаціональних - а також здатності держави до стратегічної адаптації. Було проаналізовано основні підходи до забезпечення безпеки, серед яких особливу увагу приділено концепціям превентивного реагування, тотальної оборони, стратегічної автономності та коаліційної взаємодії. Порівняльний аналіз стратегій національної безпеки різних країн показав, що держави, які стикаються з загрозами з боку сильніших противників, змушені розвивати асиметричні моделі захисту, інвестувати в інновації, формувати гнучкі системи реагування та забезпечувати стійкість через суспільну згуртованість, технологічну автономність і дипломатичну суб'єктність.

Другий розділ - «Поняття та сутність національної безпеки Ізраїлю: історичний та сучасний розвиток» - присвячено глибокому аналізу ізраїльської моделі безпеки, яка сформувалася в умовах постійної екзистенційної загрози. Було встановлено, що ізраїльська стратегія базується на принципах тотальної

мобілізації, обов'язкової військової служби, превентивної дії, централізованої розвідки та гнучкої дипломатії. Історичний аналіз показав, що військові конфлікти стали каталізатором еволюції безпекової доктрини, а доктрина Бен-Гуріона - її ідеологічним фундаментом. У сучасному вимірі ізраїльська стратегія поєднує військову силу, технологічні інновації, кібербезпеку, інформаційний вплив та дипломатичну маневреність. Було детально розглянуто такі елементи, як концепція «Залізного купола», політика «цілеспрямованих ліквідацій», оперативна готовність армії, розвиток оборонної промисловості та стратегічна інтеграція з міжнародними партнерами. Ізраїль демонструє здатність до автономного реагування, стратегічного маневру, інформаційної мобілізації та формування регіонального впливу, що робить його модель надзвичайно релевантною для держав, які перебувають у стані тривалого конфлікту.

У третьому розділі - «Аналіз можливостей адаптації ізраїльського досвіду для України» - було здійснено порівняльну оцінку безпекових загроз Ізраїлю та України, що дозволило виявити спільні виклики: агресія з боку сусідньої держави, гібридний характер війни, інформаційна дестабілізація, терористичні ризики, потреба в мобілізації суспільства. Водночас було окреслено суттєві відмінності: рівень стратегічної автономності, ресурсна база, геополітичне положення, інституційна зрілість. Було доведено, що ізраїльський досвід є надзвичайно цінним для України, особливо в аспектах громадянської мобілізації, резервної армії, технологічного спротиву, цифрової координації, стратегічного партнерства та інформаційної стійкості. Особливу увагу приділено перспективам імплементації доктрини превентивного захисту, яка дозволяє зберігати стратегічну ініціативу, діяти асиметрично, мінімізувати ризики. Було проаналізовано значення міжнародної підтримки та регіонального лідерства як фундаменту ізраїльської стійкості, а також визначено критичні чинники для адаптації моделі безпеки: інституційну координацію, нормативну гнучкість, технологічну автономність, освітню трансформацію, соціальну згуртованість, дипломатичну суб'єктність та інформаційну системність.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що ізраїльський досвід у сфері національної безпеки є стратегічно релевантним для України - не як готова модель, а як джерело принципів, рішень, механізмів, які за умови адаптації здатні зміцнити українську стійкість, автономність і здатність до стратегічного реагування. Україна має всі передумови для формування власної багатовимірної безпекової доктрини, яка поєднуватиме військову силу, технології, дипломатію, громадянську участь і стратегічне мислення. Така доктрина має стати основою нової якості державності - гнучкої, людяно зорієнтованої, здатної не лише протистояти загрозам, а й формувати безпековий порядок денний у регіональному та глобальному вимірах. Магістерська робота підтверджує, що стратегічна адаптація - це не запозичення, а творення: на основі досвіду, рефлексії, інституційної зрілості та національної волі.

Перспективи подальших досліджень у сфері національної безпеки, зокрема в контексті адаптації ізраїльського досвіду до українських реалій, є надзвичайно широкими та актуальними. Враховуючи динамічний характер сучасних загроз, трансформацію форм ведення війни, зростання ролі технологій та інформаційного впливу, національна безпека потребує постійного наукового осмислення, оновлення стратегічних підходів і міждисциплінарної інтеграції. Особливої уваги заслуговує подальше вивчення механізмів превентивного реагування, які вимагають не лише військової, а й правової, етичної та дипломатичної легітимності.

Одним із перспективних напрямів є дослідження інституційної архітектури безпеки: як забезпечити ефективну міжвідомчу координацію, які моделі управління ризиками є найбільш адаптивними, як інтегрувати аналітичні центри, цифрові платформи та кризові штаби в єдину систему стратегічного реагування. Також важливим є аналіз нормативно-правових засад безпеки - зокрема, розробка концептуальних рамок для превентивних дій, кіберзахисту, інформаційної протидії, захисту критичної інфраструктури. У цьому контексті доцільно порівнювати українське законодавство з

ізраїльськими та натівськими стандартами, визначаючи точки зближення та розбіжності.

Окремого дослідження потребує гуманітарний вимір безпеки - психологічна стійкість населення, реабілітація військовослужбовців, формування культури відповідальності, розвиток безпекової освіти. Ізраїльський досвід показує, що безпека - це не лише технічна система, а й соціальна етика, що формується через освіту, пам'ять, ритуали, громадянську участь. В Україні цей напрям лише починає розвиватися, тому подальші дослідження можуть охоплювати методики інтеграції безпекових знань у шкільні та університетські програми, моделі підтримки ветеранів, механізми залучення громадян до стратегічного планування.

Не менш важливим є вивчення технологічного виміру безпеки - зокрема, перспектив розвитку оборонної промисловості, кіберінфраструктури, штучного інтелекту, систем раннього попередження. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз ізраїльських інноваційних кластерів, механізмів державно-приватного партнерства, моделей експорту безпекових технологій. Україна має значний потенціал у сфері ІТ, тому інтеграція технологій у систему національної безпеки є не лише можливою, а й стратегічно необхідною.

Загалом, подальші дослідження у цій сфері мають бути міждисциплінарними, інтегрувати політичну науку, військову справу, право, соціологію, психологію, економіку та інформаційні технології. Вони повинні враховувати не лише досвід Ізраїлю, а й інших держав, які успішно адаптувалися до нестабільного безпекового середовища. Україна, як держава, що перебуває на передовій глобального протистояння, має всі передумови для того, щоб не лише запозичувати досвід, а й формувати власні моделі, які згодом можуть стати прикладом для інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабець, І. Г. (2013). Концептуальні засади стратегії економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна, (1), 3–13.
2. Башинський, В. Г., Клят, Ю. О., & Тристан, А. В. Методичний підхід до прогнозування джерел воєнних загроз для забезпечення воєнної безпеки України. Теорія і практика управління соціальними системами, (2), 13–21. <https://dndivsovt.com/index.php/ts/article/view/487> (дата звернення: 05.11.2025);
3. Виступ федерального канцлера Олафа Шольца у Бундестазі. (2022). Zeitenwende – історичний поворот у безпековій політиці. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/scholz-speech-bundestag-zeitwende-2008378> . (Дата звернення: 01.05.2025) ;
4. Вишняков О. Ізраїль та Україна: що змінилося у стосунках країн від початку повномасштабної війни? Інтерфакс Україна. 15 вересня 2022
5. Войтовський К. Досвід Ізраїлю щодо формування стратегії національної безпеки. Офіційний вебсайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/dosvid-izrayilyu-shchodoformuvannya-stratehiyi-natsionalnoyi> (дата звернення: 05.11.2025);
6. Гбур З. В. Можливість адаптації ізраїльського досвіду використання штучного інтелекту у бойових діях на сході. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 12. С. 54-61.
7. Гбур, З. В. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута» 2018.

8. Європейська комісія. (2022). План REPowerEU. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3131 (Дата звернення: 01.05.2025) ;
9. Європейська служба зовнішніх дій. (2021). Боротьба з дезінформацією та зовнішнім втручанням. URL: <https://www.eeas.europa.eu>. (Дата звернення: 01.05.2025) ;
10. Зеттер, К. (2016). Витончений і безпрецедентний злам української енергомережі. WIRED. URL: <https://www.wired.com/2016/03/inside-cunning-unprecedented-hack-ukraines-power-grid/> (Дата звернення: 01.05.2025) ;
11. Ізвозікова А. Нетаньяху розглядає можливість візиту в Україну – український посол // Суспільне. Новини. 28 червня 2023. URL: <https://suspilne.media/517741-netanahu-rozgladae-mozlivist-vizitu-v-ukrainu-ukrainskij-posol/> (дата звернення: 05.11.2025).
12. Ізраїльське розвідувальне товариство (Israeli Intelligence Heritage Center). (2020). Механізми роботи служб безпеки Ізраїлю: AMAN, Mossad, ШАБАК. URL: <https://www.intelligence.org.il/en/> (Дата звернення: 01.05.2025) ;
13. Інститут досліджень національної безпеки (Ізраїль). (2022). Стратегічний огляд національної безпеки Ізраїлю у 2022 році: попередній аналіз. URL: <https://www.inss.org.il/publication/preview-2022/> (Дата звернення: 01.05.2025) ;
14. Коваль, В. В., Тристан, А. В., Скуріневська, Л. В., & Щерблюк, С. Л. (2023). Моделі та методи в управлінні оборонними ресурсами: монографія. Київ: Генеральний штаб Збройних Сил України
15. Комісія з безпеки людини ООН / Уряд Японії. (2003). Підхід до безпеки людини: Свобода від страху і злиднів. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/index.html (Дата звернення: 01.05.2025) ;
16. Комісія ООН з безпеки людини / Японія. (2003). Human Security Now: Protecting and Empowering People. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/index.html . (Дата звернення: 01.05.2025) ;

- 17.Міністерство закордонних справ Японії. (2022). Стратегія національної безпеки Японії URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000081.html. Дата звернення: 01.05.2025;
- 18.Міністерство оборони Ізраїлю. (2023). Системи протиракетної оборони: «Залізний купол», «Праща Давида» та «Стріла». URL: <https://www.mod.gov.il/en/news/Pages/missile-defense.aspx> (Дата звернення: 01.05.2025) ;
- 19.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення: 05.11.2025);
- 20.Резнікова О., Войтовський К. «Життя як в Ізраїлі»: висновки з досвіду забезпечення національної безпеки для України. Офіційний вебсайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/zhyttya-yak-vizrayili-vysnovky-z-dosvidu-zabezpechennya-natsionalnoyi> (дата звернення: 05.11.2025);
- 21.Руденко Ю. Ю. Консолідаційна модель національної ідентичності : від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації : монографія. Київ : Людмила, 2020. 364 с.
- 22.Уряд Швеції. (2017). Національна стратегія безпеки Швеції. URL: <https://www.government.se/492773/contentassets/2b4178c632a74f0c8db8b1f5e76e7a8e/national-security-strategy.pdf> (Дата звернення: 01.05.2025) ;
- 23.Уряд Японії. (2013). White Paper on Disaster Management. URL: <https://www.bousai.go.jp/kaigirep/whitepaper/> (Дата звернення: 01.05.2025) ;
- 24.Федеральний уряд Німеччини. (2023). Стратегія національної безпеки Федеративної Республіки Німеччина. URL: <https://www.nationalesicherheitsstrategie.de/en.html>. (Дата звернення: 01.05.2025) ;

- 25.Формула миру та гарантії безпеки: з досвіду Ізраїлю для України URL: <https://od.org.ua/%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%BB%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%83-%D1%82%D0%B0-%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%96%D1%97-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8-%D0%B7-%D0%B4%D0%BE%D1%81/> (дата звернення: 05.11.2025);
- 26.Army-Technology. Iron Dome Air Defence Missile System Army-Technology.com, 2023. URL: <https://www.army-technology.com/projects/iron-dome/> (дата звернення: 16.09.2025);
- 27.Be'er-Sheva CyberSpark. Beersheva goes cyber / Israel21c (overview). Tel-Aviv : Israel21c, 2015. - URL: <https://www.israel21c.org/beersheva-goes-cyber/> (дата звернення: 16.09.2025);
- 28.Bregman, A. (2016). Israel's Wars: A History Since 1947. Routledge. URL: <https://nnty.fun/downloads/books/anti.torrent/%21AntiAuthoritarian%20Politics%20Books%20%20Anarchism%2C%20Democratic%20Socialism/Bregman%20-%20Israel%27s%20Wars%2019471993%20%28Routledge%2C%202000%29.pdf> (Дата звернення: 01.05.2025) ;
- 29.Callahan, A. M. An Assessment on Israel's 'Iron Dome' Defense System. – Navarra Center for International Development, 2022. – URL: <https://www.unav.edu/web/global-affairs/detalle/-/blogs/an-assessment-on-israel-s-iron-dome-defense-system> (дата звернення: 15.09.2025);
- 30.Check Point Software Technologies Ltd. Check Point - History / About us. Tel-Aviv : Check Point, 1993–2025. URL: <https://www.checkpoint.com/about-us/check-point-history/> (дата звернення: 16.09.2025);
- 31.Cohen, E. (2010). Israel's National Security Strategy: A Retrospective. Israel Affairs, 16(4), с. 464-487. URL: https://www.researchgate.net/publication/368876159_Israel%27s_National_Security_Strategy (Дата звернення: 01.05.2025) ;
- 32.Cordesman, A. H. Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War. – Washington : Center for Strategic and International Studies, 2007. – 156 p.

- URL:<https://www.csis.org/analysis/lessons-2006-israeli-hezbollah-war> (дата звернення: 16.09.2025);
- 33.Democracy Index 2022. ECONOMIST INTELLIGENCE : websit. URL : <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/> (дата звернення: 05.11.2025);
- 34.Eisenkot G., Siboni G. Guidelines for Israel's National Security Strategy. The Washington Institute for Near East Policy. 2019. 02 Oct. URL : <https://www.washingtoninstitute.org/policyanalysis/guidelines-israels-national-security-strategy> (дата звернення: 05.11.2025);
- 35.Farber, S. Legal Frameworks for Mass Terrorism: The October 7th Attack // Journal of Conflict & Security Law. – 2025. – Vol. 30, Issue 2, P. 287 – URL: <https://academic.oup.com/jcsl/article/30/2/287/8180622> (дата звернення: 15.09.2025);
- 36.Feldman, S. (2011). Israeli Nuclear Deterrence A Strategy for the 1980s and Beyond. Columbia University Press. URL: <https://direct.mit.edu/isec/article-abstract/28/2/44/11779/The-Mixed-Blessing-of-Israel-s-Nuclear-Policy> (Дата звернення: 13.08.2025);
- 37.GreyDynamics Unit 8200 overview. Unit 8200: Israel's Information Warfare Unit GreyDynamics, 2021. URL: <https://greydynamics.com/unit-8200-israels-information-warfare-unit/> (дата звернення: 16.09.2025);
- 38.INSS, Strategic Assessment Archive Tel Aviv : Institute for National Security Studies (INSS). URL: https://www.inss.org.il/strategic_assessment (дата звернення: 15.09.2025);
- 39.Institute for National Security Studies (INSS), Strategic Analysis for Israel 2023: Israel among the World's Democracies edited by Tamir Hayman, Ram Yavne, Anat Kurz. – Tel Aviv : INSS, 2023. – URL: <https://www.inss.org.il/publication/strategic-analysis-israel-2023> (дата звернення: 15.09.2025);
- 40.Institute for National Security Studies (INSS). Cyber, Intelligence, and Security (Analytical collection / INSS). Tel-Aviv : INSS, 2020–2023. URL:

- https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2020/03/Cyber4.1ENG_7.pdf (дата
звернення: 16.09.2025);
41. Institute for National Security Studies (INSS). Strategic Overview of Israel's
National Security in 2022. – Tel Aviv : INSS, 2022. – URL:
<https://www.inss.org.il/publication/preview-2022/> (дата звернення: 16.09.2025);
42. Jewish Virtual Library. The Iron Dome Missile Defense System. – Jerusalem :
American-Israeli Cooperative Enterprise (AICE), 2023. – URL:
<https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-iron-dome> (дата звернення:
16.09.2025);
43. Jewish Virtual Library. The Iron Dome Missile Defense System. 2023. URL:
<https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-iron-dome> (дата звернення:
15.09.2025);
44. Morris, B. (2008). 1948: A History of the First Arab-Israeli War. Yale University
Press. URL:
[https://dn790004.ca.archive.org/0/items/islamichistory_201406/1948.%20A%20H
istory%20of%20the%20First%20Arab-Israeli%20War.pdf](https://dn790004.ca.archive.org/0/items/islamichistory_201406/1948.%20A%20History%20of%20the%20First%20Arab-Israeli%20War.pdf) (Дата звернення:
01.05.2025) ;
45. Oren, M. B. (2002). Six Days of War June 1967 and the Making of the Modern
Middle East. Oxford University Press. URL:
<https://archive.org/details/sixdaysofwarjune0000oren>. (Дата звернення:
13.08.2025);
46. Rafael Advanced Defense Systems. IRON DOME® Family Haifa / Rafael, 2011–
2025. URL: <https://www.rafael.co.il/system/iron-dome/> (дата звернення:
16.09.2025);
47. Rafael Advanced Defense Systems. Iron Dome® Family. – Haifa : Rafael, 2011–
2025. – URL: <https://www.rafael.co.il/system/iron-dome/> (дата звернення:
16.09.2025);
48. Rijke, A. Checkpoints Knowledge: Navigating the Tunnels and Al- /Geopolitics. –
2021. Vol. 26, Issue 2. P. 489–510. URL:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14650045.2020.1737020> (дата звернення: 15.09.2025);

49. Rozdilsky J. L. Emergency management in Israel : context and characteristics. FEMA : websit URL : <https://training.fema.gov/hiedu/downloads/compemmgmtbookproject/comparative%20em%20book%20-%20em%20in%20israel%20context%20and%20characteristics.pdf> (дата звернення: 05.11.2025);
50. Rubin, U. The Missile Threat from Gaza: From Nuisance to Strategic Threat / Uzi Rubin. - Ramat Gan : Begin-Sadat Center for Strategic Studies (BESA), 2011 (Mideast Security and Policy Studies, No. 91). - 81 p. URL: <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2011/12/MSPS91.pdf> (дата звернення: 16.09.2025);
51. The Guardian. Revealed: Israeli military creating ChatGPT-like tool using vast collection of Palestinian surveillance data / The Guardian, 06.03.2025. - URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/mar/06/israel-military-ai-surveillance> (дата звернення: 16.09.2025);
52. Wenger A., Dahinden-Ganzoni M. (eds.). Israel's National Cybersecurity and Cyberdefense Posture / Center for Security Studies (CSS), ETH Zurich. Zurich : ETH Zurich, 2020. URL: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/Cyber-Reports-2020-09-Israel.pdf> (дата звернення: 16.09.2025);
53. Wyss, M. The October 7 Attack: An Assessment of the Intelligence Failings. West Point, Combating Terrorism Center, 2024. URL: <https://ctc.westpoint.edu/the-october-7-attack-an-assessment-of-the-intelligence-failings> (дата звернення: 15.09.2025);
54. Wyss, M. The October 7 Attack: An Assessment of the Intelligence Failings // CTC Sentinel. – 2024. – № (Volume), жовтень. – URL: https://ctc.westpoint.edu/the-october-7-attack-an-assessment-of-the-intelligence-failings/ctc-sentinel-092024_cover-article (дата звернення: 15.09.2025);

- 55.Zych, J. The Development of the Israeli National Missile Defense Concept. Warsaw : Military University of Technology, 2018. 150 p. URL: <https://publisherspanel.com/api/files/view/1540915.pdf> (дата звернення: 15.09.2025)